

**T.C.
İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
AİLE EĞİTİMİ VE DANIŞMANLIĞI ANABİLİM DALI
AİLE EĞİTİMİ VE DANIŞMANLIĞI YÜKSEK LİSANS PROGRAMI**

**BOŞANMANIN 10-13 YAŞ GRUBUNDAKİ
ÇOCUKLARIN ÖZ KAVRAMLARI ÜZERİNDEKİ
ETKİLERİNİN İNCELENMESİ**

Yüksek Lisans Tezi

**N. Tamay TOLUNGÜÇ
1350Y52113**

İSTANBUL, Eylül 2016

**T.C.
İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
AİLE EĞİTİMİ VE DANIŞMANLIĞI ANABİLİM DALI
AİLE EĞİTİMİ VE DANIŞMANLIĞI YÜKSEK LİSANS PROGRAMI**

**BOŞANMANIN 10-13 YAŞ GRUBUNDAKİ
ÇOCUKLARIN ÖZ KAVRAMLARI ÜZERİNDEKİ
ETKİLERİNİN İNCELENMESİ**

Yüksek Lisans Tezi

**N. Tamay TOLUNGÜÇ
1350Y52113**

Danışman: Prof. Dr. Oya ÖZKARDAŞ

İSTANBUL, Eylül 2016



T.C. İSTANBUL TİCARET
ÜNİVERSİTESİ

T.C.

İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ ONAY FORMU

Anabilim Dalı Aile Danışmanlığı ve Eğitim
yüksek lisans programı 1350452113 numaralı öğrencisi N. Tanay
Tolunç, 'in "Boşanma 10-13 Yaş Grubundaki
Çocukların Öz Kavramları Üzerindeki Etkilerinin İncelenmesi"
başlıklı tez çalışması jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

TEZ DANIŞMANI

: Prof. Dr. Oya Özkardaş

JÜRİ ÜYESİ

: Prof. Dr. Gülman Malkoç

JÜRİ ÜYESİ

: Yard. Doç. Dr. Asude Malkoç

İstanbul Ticaret Üniversitesi Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun/...../20....
Tarih,/..... sayılı kararı ile onaylanmıştır.

Etik Kurallara Uygunluk Yazısı

Hazırlamış olduğum tez, özgün bir çalışma olup YÖK ve İTÜCÜ Lisansüstü Yönetmeliklerine uygun olarak hazırlanmıştır. Ayrıca, bu çalışmayı yaparken bilimsel etik kurallarına tamamıyla uyduğumu; yararlandığım tüm kaynakları gösterdiğimi ve hiçbir kaynaktan yaptığım ayrıntılı olmadığını beyan ederim. Bu tezin ihtiva ettiği tüm hususlar şahsi görüşüm olup İstanbul Ticaret Üniversitesi'nin resmi görüşünü yansıtmamaktadır.

TEŞEKKÜR

İstanbul Üniversitesi Psikolojik Danışma ve Rehberlik Bölümü'ndeki lisans eğitimimi tamamlamanın üzerinden tam 16 yıl geçtikten sonra yüksek lisans yapmaya karar vermemde ve bu süreç içinde desteğinden dolayı teşekkür etmek istediğim pek çok kişi oldu.

Benim için çok zorlu geçen tez sürecinde bana yol gösteren ve hem lisans hem de yüksek lisans hocam olan Sayın Prof.Dr.Oya ÖZKARDAŞ'a teşekkür ederim.

Bana eğitimin önemini çok küçük yaştan itibaren aşıl原因an sevgili babaanneme teşekkür ediyorum. Ardından, çalışan bir eş ve anne olarak bu dönemde bana anlayış gösteren sevgili çocuklarım Zeynep ve Bahar'a, sabırlı eşim Ceyhun'a teşekkür ederim. Yardımı olmadan bu süreci atlatamayacağım sevgili annem Madilet'e teşekkür ederim.

Süreci tamamlamakla tamamlayamamak arasında gidip geldiğim zamanlarda beni hem dinleyen, hem destek olan sevgili iş arkadaşlarım Çiğdem YENAL, Aslı Emel YURDUN ve Füsun SIRMACI'ya da teşekkür ederim.

Eylül, 2016

N.Tamay TOLUNGÜÇ

ÖZET

Bir kişinin kendisine özgü ruhsal özelliklerinin tümü anlamına gelen öz kavramı hem kalıttan hem de sosyal çevreden etkilenecek gelişir. Çocuğun sosyal gelişimini başlattığı yer olan ailenin, boşanma ile dağılması, onun öz kavramı gelişimini de olumsuz etkileyecektir. Bu noktadan hareketle, boşanmanın 10-13 yaş grubu çocukların öz kavramlarına olan etkileri araştırılmıştır.

Araştırmanın örneklemini, bir özel okulun İstanbul Sarıyer’de bulunan kampüsünde 2015-2016 eğitim öğretim yılında öğrenim gören 10-13 yaş aralığındaki 39 kız ve 30 erkek öğrenci olmak üzere toplam 69 öğrenci oluşturmaktadır. Öğrencilerin öz kavramlarını ölçmek için Piers Harris Çocuklar İçin Öz Kavramı Ölçeği ve demografik bilgilerini öğrenmek için Kişisel Bilgi Formu kullanılmıştır. Araştırma, ilişkisel tarama modelindedir ve verilerin analizinde SPSS 22.0 programından yararlanılmıştır. 80 maddelik Piers Harris Çocuklar İçin Öz Kavramı Ölçeği'nin güvenilirliği 0,725 olarak elde edilmiştir.

Araştırma sonuçlarına göre, anne babanın boşanma durumu 10-13 yaş grubu çocuklarının öz kavramını doğrudan etkilememektedir. Ancak, çocukların kişisel özellikleri ve anne babaya karşı tutumları göz önüne alındığında boşanmanın öz kavramı üzerindeki etkisi ortaya çıkmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Boşanma, Öz Kavramı.

ABSTRACT

The self, which means the whole of the psychological features particular to a specific person, develops by getting influenced both from heredity and social environment. Dissolution of family, in which the social development of the child starts, will affect the child's self-development in a negative manner. From this viewpoint, effects of divorcements to the self concept of 10-13 years old children were investigated.

The research sample contains 39 female and 30 male, totally 69 students between 10-13 years getting education in a private school in Sarıyer, Istanbul during 2015-2016 academic year. In order to measure self concepts of the students "the Piers-Harris Children's Self-Concept Scale (PH-CSCS)" and to obtain demographic data "Personal Information Form" were used. In the study conducted by relational survey models, data was analyzed through SPSS 22.0 software. The reliability of the 80 itemed PH-CSCS was found as 0.725.

According to findings of the research, divorcement of parents does not affect the self concepts of 10-13 years old children directly. But, the influence of divorcement on self concept shows up, when personal features of children and their approach to their parents are considered.

Keywords: Divorcement, Self Concept.

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

Onay Sayfası.....	ii
Etik Kurallara Uygunluk Yazısı	iii
Teşekkür.....	iv
Özet	v
Abstract.....	vi
İçindekiler.....	vii
Tablolar Dizini.....	ix
Şekiller Dizini	xi
1. GİRİŞ	1
1.1. Problem Durumu.....	1
1.2. Sınırlılıklar	2
1.3. Varsayımlar.....	2
1.4. Araştırmanın Amacı ve Önemi	2
2. KURAMSAL AÇIKLAMALAR VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR.....	4
2.1. Kuramsal Açıklamalar	4
2.1.1. Ailenin Tanımı ve Önemi.....	4
2.1.2. Evlilik ve Boşanma	5
2.1.3. Aile İçi Çatışma ve Boşanmanın Çocuk Üzerindeki Etkileri	6
2.1.3.1 Davranışlarda ve Duygusal Alanda Değişim	7
2.1.3.2. Çocuğun Yetişkin Yaşamına Yansıyan Değişim	9
2.1.4. Boşanma Sonuçlarını Etkileyen Faktörler	10
2.1.4.1. Çocuğa Özgü Özelliklerin Etkisi	10
2.1.4.2. Aile İçi Çatışmanın Varlığına ve Şiddetine Bağlı Olarak Görülen Değişim	14
2.1.4.3. Çevreye Özgü Özelliklerin Etkisi	15
2.1.4.4. Zamanın Etkisi.....	17
2.1.4.5.Çocuğa Yaklaşımın Etkisi	18
2.2. Öz Kavramı ve Boşanma	19
2.2.1. Öz Kavramı.....	19
2.2.2. Olumlu Öz Kavramı ve Gelişimi	22
2.2.3. Boşanma ve Öz Kavramı Konusunda Yapılan Araştırmalar.....	25
3. YÖNTEM.....	28
3.1. Araştırma Modeli	28
3.2. Araştırmanın Evren ve Örneklemi	28
3.3. Veri Toplama Araçları	28
3.3.1. Kişisel Bilgi Formu.....	28

3.3.2. Piers-Harris Çocuklar İçin Öz Kavramı Ölçeği	28
3.4. Verilerin Toplanması ve Analizi	29
4. BULGULAR.....	31
4.1. Örneklemedeki Bireylerin Demografik Özelliklerine İlişkin Bulgular	31
4.2. Anne Babası Boşanmış Çocuklara İlişkin Bulgular	39
4.3. Araştırma Sorularına İlişkin Bulgular.....	45
4.3.1. Boşanmış ve Boşanmamış Ailelerden 10-13 Yaş Arasındaki Çocukların Öz Kavramları Arasında Fark Var mıdır	45
4.3.2. Boşanmış ve Boşanmamış Ailelerden 10-13 Yaş Arasındaki Çocukların Cinsiyetleri ile Öz Kavramları Arasında Bir Fark Var mıdır.....	47
4.3.3. Boşanma Sırasında Çocuğun Yaşı Değişkenine Bağlı Olarak Öz Kavramı Farklılaşmakta mıdır.....	49
4.3.4. Boşanma Üzerinden Geçen Süre ile Öz Kavramı Arasında Anlamlı Bir İlişki Var mıdır	50
4.3.5. Boşanmadan Sonra Çocuğun Birlikte Yaşadığı Ebeveyni Değişkeni Dikkate Alındığında Öz Benlik Kavramında Farklılık Olmakta mıdır?	51
4.3.6. Boşanma Sonrasında Çocuğun Birlikte Yaşadığı Ebeveynin Kim Kim Olduğu Değişkenine Göre Anne ve Babasıyla İlişkilerini Tanımlamasında Farklılıklar Var mıdır.....	53
4.3.7. Boşanma, Çocuğun Yakın Arkadaş Sayısı Üzerinde Farklılık Oluşturmakta mıdır.....	54
4.3.8. Boşanma, Çocuğun Arkadaşlık İlişkilerinde Farklılık Oluşturmakta Mıdır	55
5. TARTIŞMA, YORUM VE ÖNERİLER.....	56
5.1. Tartışma ve Yorum	56
5.2. Öneriler	60
KAYNAKÇA	63
EKLER	67
EK 1. Kişisel Bilgi Formu	67
EK 2. Piers Harris Çocuklar İçin Öz Kavramı Ölçeği	70
EK 3. Öz-Kavramı Ölçeği Kullanım ve Uygulama İzin Belgesi	73

TABLolar DİZİNİ

Tablo 4.1. Anne-Babası Boşanan 10-13 Yaş Grubundan Çocukların Kiminle Yaşadıklarına İlişkin Frekans Dağılımları	39
Tablo 4.2. Anne-Babası Boşanan 10-13 Yaş Grubundaki Çocukların Anne-Babalarının Kaç Yıl Önce Boşandıklarına İlişkin Frekans Dağılımları	40
Tablo 4.3. Anne-Babası Boşanan 10-13 Yaş Grubundan Çocukların Boşanmadaki Yaşlarına İlişkin Frekans Dağılımları	40
Tablo 4.4. Anne-Babası Boşanan 10-13 Yaş Grubundan Çocukların Aynı Evde Kalmadıklarını Ebeveynlerini Ne Sıklıkla Gördüklerine İlişkin Frekans Dağılımları	41
Tablo 4.5. Anne-Babası Boşanan 10-13 Yaş Grubundan Çocukların Anne-Babalarının Yeniden Evlenme Durumlarına İlişkin Frekans Dağılımları ...	41
Tablo 4.6. Anne-Baba Ayrılmadan Önce Ve Ayrıldıktan Sonraki Ev Ortamlarına İlişkin Frekans Dağılımları	42
Tablo 4.7. Anne-Babası Boşanan 10-13 Yaş Grubundan Çocukların Ayrıldıktan Sonra Anne-Babaya Karşı Duygu Düşüncelerine İlişkin Frekans Dağılımları	43
Tablo 4.8. Anne-Babası Boşanan 10-13 Yaş Grubundan Çocukların Boşandıktan Sonra Anne-Babanın Görüşme Durumlarına İlişkin Frekans Dağılımları ...	43
Tablo 4.9. Anne-Babası Boşanan 10-13 Yaş Grubundan Çocukların Anne-Babaları Boşandıktan Sonra Sorun Yaşama Durumlarına İlişkin Frekans Dağılımları	44
Tablo 4.10. Anne-Babası Boşanan 10-13 Yaş Grubundan Çocukların Ayrılmadan Önce Anne-Baba ile Olan İlişki Durumlarına İlişkin Frekans Dağılımları .	44
Tablo 4.11. Anne-Babası Boşanan 10-13 Yaş Grubundan Çocukların Ayrılmadan Sonra Anne-Baba ile Olan İlişki Durumları	45
Tablo 4.12. Anne-Baba Boşanma Durumlarına Göre Çocukların Öz Kavramlarının Farklılığının Araştırılması.....	46
Tablo 4.13. Anne- Babası Boşanmamış ve Boşanmış Çocukların Cinsiyetlerine Göre Öz Kavramlarının Farklılığının Araştırılması.....	47
Tablo 4.14. Boşanma Gerçekleştiğinde Çocukların Yaşına Göre Öz Kavramlarının Karşılaştırılması	49
Tablo 4.15. Anne- Babası Boşanmamış Çocukların Boşanma Üzerinden Geçen Süreye Göre Öz Kavramları Arasındaki Farklılığın Araştırılması	50
Tablo 4.16. Anne- Babası Boşanmış Çocukların Kiminle Yaşadığına Göre Öz Kavramları Alt Boyut Puanları Ve Toplam Puanları Arasındaki Karşılaştırma	52
Tablo 4.17. Anne- Babası Boşanmış Çocukların Kiminle Yaşadığına Göre Anne ile Olan İlişki Düzeyinin Arasındaki İlişkinin Araştırılması	53
Tablo 4.18. Anne- Babası Boşanmış Çocukların Kiminle Yaşadığına Göre Baba ile Olan İlişki Düzeyinin Arasındaki İlişkinin Araştırılması	54
Tablo 4.19. Anne- Babası Boşanmamış ve Boşanmış Çocukların Yakın Arkadaş	

Sayısı ArasındakiFarklılığının Araştırılması	54
Tablo 4.20. Anne- Babası Boşanmış veya Boşanmamış Çocukların Arkadaş İlişkilerinin Araştırılması	55



ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 4.1.	Çocukların Yaşlarına İlişkin Pasta Grafiği.....	31
Şekil 4.2.	10-13 Yaş Grubundaki Çocukların Sınıflarına İlişkin Pasta Grafiği.....	32
Şekil 4.3.	10-13 Yaş Grubundaki Çocukların Cinsiyetlerine İlişkin Bar Grafiği.....	32
Şekil 4.4.	10-13 Yaş Grubundaki Çocukların Anne-Babalarının Eğitim Düzeylerine İlişkin Sütun Grafiği	33
Şekil 4.5.	10-13 Yaş Grubundaki Çocukların Anne-Baba Mesleklerine İlişkin Sütun Grafiği.....	34
Şekil 4.6.	10-13 Yaş Grubundaki Çocukların Kardeş Sayılarına İlişkin Bar Grafiği...	35
Şekil 4.7.	10-13 Yaş Grubundaki Çocukların Anne-Babalarının Boşanma Durumuna İlişkin Pasta Grafiği	36
Şekil 4.8.	10-13 Yaş Grubundaki Çocukların Anne-Babaları ile Olan İlişkilerine İlişkin Bar Grafiği.....	36
Şekil 4.9.	10-13 Yaş Grubundaki Çocukların Yakın Hissettikleri Akrabalarına İlişkin Pasta Grafiği	37
Şekil 4.10.	10-13 Yaş Grubundaki Çocukların Anne-Babaları ile Nasıl Vakit Geçirdiklerine İlişkin Sütun Grafiği	38
Şekil 4.11.	10-13 Yaş Grubundaki Çocukların Arkadaş İlişkilerine İlişkin Pasta Grafiği	38
Şekil 4.12.	10-13 Yaş Grubundaki Çocukların Yakın Arkadaş Sayılarına İlişkin Pasta Grafiği	39

1. GİRİŞ

1.1. Problem Durumu

Toplumun en küçük yapı taşı olan aile, insan hayatını etkileyen en önemli unsurdur. En iyi şekilde aile ortamında eğitim alan ve kişilik gelişimini şekillendiren çocuk, toplum içinde yaşamaya da hazırlanmaktadır. Aile içi ilişkiler sayesinde çocuk, kendine güvenen, kendine ve diğer bireylere sevgi duyan, kimliğini ve kişiliğini olumlu yönde geliştirebilmek için gerekli donanımı edinen ve sosyal beceriler kazanan bir birey olmaya başlar. Fakat toplumumuzda oranı giderek artan ve ailenin çeşitli nedenlerden dolayı parçalanması sonucu yaşanan boşanmalar, çocukların sosyal ve duygusal gelişimini olumsuz etkilemektedir.

Çocukların kendilerini terk edilmiş hissetme, istenmediğini ve değersiz olduğunu düşünme duygularını en çok hissettiği durumlar, boşanmadan sonra yaşanmaktadır (Karakuş, 2003). Boşanmadan sonra başta anne babası olmak üzere çocuğun yakın çevresinin ona karşı davranışları, çocuğun, boşanma sürecine ve sonrasına uyumunda büyük rol oynamaktadır (Candan, 2006).

Ailenin çocuğun bütün gelişim alanlarındaki etkisi bu kadar önemli iken aile bütünlüğünün bozulması, çocuğun öz kavramı üzerinde de etkili olmaktadır. Çocuğun öz kavramı, yakın çevresindeki insanlarda oluşan değişikliklerden etkilenir. İlkokul çağındaki bir çocuğun öz kavramının hem akranlarından sağlanan geribildirimlerle hem de aile içi ve aile dışındaki yetişkinlerle arasındaki olumlu ilişkilere bağlıdır (Baymur, 1983).

Anne baba ayrılığının çocuğun öz kavramı üzerinde etkileri olduğunun düşünülmesinden hareketle bu araştırma yapılmıştır.

Problemler :

Bu araştırmada, aşağıda belirtilen problemlere yanıt aranmıştır :

1. Boşanmış ve boşanmamış ailelerden 10-13 yaş arasındaki çocukların öz kavramları arasında fark var mıdır?
2. Boşanmış ve boşanmamış ailelerden 10-13 yaş arasındaki çocukların cinsiyetleri ile öz kavramları arasında bir fark var mıdır?
3. Boşanma sırasında çocuğun yaşı değişkenine bağlı olarak öz kavramı farklılaşmakta mıdır?
4. Boşanma üzerinden geçen süre ile öz kavramı arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?
5. Boşanmadan sonra çocuğun birlikte yaşadığı ebeveyni değişkeni dikkate alındığında öz benlik kavramında farklılık olmakta mıdır?
6. Boşanma sonrasında çocuğun birlikte yaşadığı ebeveynin kim olduğu değişkenine göre anne ve babasıyla ilişkilerini tanımlamasında farklılıklar var mıdır?
7. Boşanma, ocuğun yakın arkadaş sayısı üzerinde farklılık oluşturmakta mıdır?
8. Boşanma, ocuğun arkadaşlık ilişkilerinde farklılık oluşturmakta mıdır?

1.2. Sınırlılıklar

Araştırma, bir özel okulun İstanbul Sarıyer’de bulunan kampüsünde 2015-2016 eğitim ğretim yılında öğrenim gören 10-13 yaş aralığındaki öğrencileri ile sınırlıdır.

1.3. Varsayımlar

Araştırmanın rneklemine oluşturan çocukların uygulanan leği drtşte cevapladıkları varsayılmıştır.

1.4. Araştırmanın Amacı ve nemi

Araştırma, boşanmanın 10-13 yaş grubundaki çocukların öz kavramı üzerindeki

etkisini incelemeyi amaçlamıştır. Araştırmanın, bu yaş grubundaki çocukların üzerine yoğunlaşmasının nedenleri; 10-13 yaş döneminin ergenlik döneminin başı olmasından dolayı önem taşıması ve boşanmanın üzerinden geçen süre ile benlik kavramı arasındaki bağlantıyı daha iyi bulgulayabilmektir.

Literatürde öz kavramının gelişimi ve boşanmanın etkileri üzerine ayrı ayrı birçok araştırma yapılmış ve yapılmaya devam edilmektedir. Şentürk (2006) tarafından yapılan çalışmada boşanmanın çocuğun gelişimine tüm alanlarda olumsuz etkileri olabileceği, Amato (2001) tarafından yapılan çalışmada ise boşanmanın benlik kavramı üzerindeki olumsuz etkileri vurgulanmıştır. Ancak, bu araştırmanın, bir demografik değişken olarak boşanma ile çocukların öz kavramı arasındaki ilişkiyi direkt olarak ortaya koyması bakımından önem taşıdığı düşünülmektedir.

2. KURAMSAL AÇIKLAMALAR VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

2.1. Kuramsal Açıklamalar

Bu bölümde sırasıyla, aile, evlilik, boşanma ve boşanmanın çocuklar üzerindeki etkileri ile bu etkilerin hangi faktörlerle bağlantılı olduğuna değinilmiştir.

2.1.1. Ailenin Tanımı ve Önemi

Aile; kan bağı, evlilik ve diğer yasal yollardan, aralarında akrabalık ilişkisi bulunan ve çoğunlukla aynı evde yaşayan bireylerden oluşan; bireylerin cinsel, psikolojik, sosyal ve ekonomik ihtiyaçlarının karşılandığı, topluma uyum ve katılımlarının sağlandığı ve düzenlendiği temel bir toplumsal birimdir (Bulut, 1993; Akt. Salman ve Uzunboylu, 2011).

Bireyin toplumla teması, önce ailesinde başlamaktadır. Çocukla ailesi arasında başlayan etkileşim, çocuğun topluma uyumuna imkan sağladığı gibi, bireyin ailesi tarafından eğitilmesi de toplumun sürekliliğine katkı sağlamaktadır. Dolayısıyla aile, bireyin kişiliğinin oluştuğu yer ve toplumun yapı taşıdır (Aydın ve diğ. 2011).

Aile bireylerinin birbiriyle etkileşimi, ailenin psikolojik ve toplumsal özellikleri, olanakları, eğitim biçimi ve değerleri, bireylerin ruh sağlığını şekillendirir. Zamanla bireyler, bu faktörlerin etkisiyle sağlıklı ya da sağlıklı bireylere dönüşürler (Kasatura, 2014).

Sağlıklı aileler, değişime adapte olabilen, uygun sınırlar koyabilen, açık iletişimle ilişkilerini sürdüren, bireyleri sorumluluk almaya teşvik eden, kendine ve ailenin diğer üyelerine güvenini ifade edebilen bireylerden oluşmaktadırlar (Berkun ve

Sayar, 2013).

Eski geleneksel aile yapıları değişerek daha küçük hatta parçalanmış yapılarla dönüşse de aile kavramı daha esnek bağlar ve değişen tanımlarla sürmektedir (BerkSun ve Sayar, 2013).

2.1.2. Evlilik ve Boşanma

Aile, bir grup ya da örgüttür, evlilik ise karşı cinsten iki kişinin birlikte yaşamak, hayatı paylaşmak, çocuk sahibi olmak ve yetiştirmek gibi amaçlarla yaptıkları sözleşmedir. Evlilik, kurumlaşmış bir ilişkiler sistemidir. Kadınla erkeği “karı-koca” olarak birbirine bağlayan, doğacak çocuklara belli bir statü sağlayan, toplumsal yönden devletin kontrol, hak ve yetisi bulunan yasal bir ilişki biçimidir. Eşlerin ve çocukların hak ve yükümlülükleri, yasalarla olduğu kadar, toplumsal kurallar, gelenekler ve inançlarla da belirlenmiştir (Özğüven, 2011; Akt. Salman ve Uzunboylu, 2011).

Modern toplumlarda aile, evlilik yoluyla kurulur (BerkSun ve Sayar, 2013). Boşanma, toplumsal ve/veya hukuki kurallar çerçevesinde yapılmış bir evliliğin, tarafların karı koca olarak hiçbir bağı kalmaksızın, varsa ortak çocukların hakları saklı kalmak üzere sona erdirilmesine ve tarafların başkalarıyla yeniden evlenmelerine olanak veren hukuki/toplumsal bir işlemdir (Aydın ve diğer. 2011). Boşanma, çiftlerin birbirlerine yabancılaşarak beklentilerinin karşılanmadığı bir dönemin yasal, duygusal ve sosyal olarak bitirilmesidir (Zara, 2013).

Boşanma ile, mahkeme kararıyla evlilik ilişkisine hukuken son verilere eşlerin evlilikten doğan karşılıklı hakları ve yükümlülükleri sona erer (Akıntürk, 1999; Akt. Salman ve Uzunboylu, 2011). Böylece, kadın ve erkek arasında, ekonomik, duygusal ve cinsel evlilik bağları yasalar tarafından bitirilir (Arıkan, 1992; Akt. Salman ve Uzunboylu, 2011).

Boşanma, ailenin bölünmesine, dağılmasına yol açan, ailedeki bireyleri derinden sarsan ve istenmeyen yıpratıcı bir olaydır (Aydın ve diğer. 2011; Akt. Zara, 2013). Nedenleri ve sonuçları itibariyle çok karmaşık bir yapıya sahip olan boşanma; hem aile bireylerini, hem de aileye bağlı kişileri ve ilişkileri de değiştirip şekillendirir. Bu yeni duruma uyum sürecini, bireylerin kişilik özellikleri ve aile, arkadaş, iş, eğitim gibi destek kaynakları etkiler (Zara, 2013).

Çocukların yetiştirilmesi, ailedeki karar mekanizmaları, kadının çalışması, eşler arası iletişim gibi konularda ortaya çıkan değişiklikler, evliliğe ve boşanmaya ilişkin tutumları da farklılaştırmaya başlamıştır. Tüm gayretlere rağmen yolunda gitmeyen evlilikleri sürdürmenin aile üyelerine daha fazla zarar vereceği düşüncesiyle evliliği bitirme kararı sıklıkla alınmaya başlamıştır. Aile içi iletişimi etkileyen en önemli konulardan biri de anne baba tarafından çocuğun algılanış tarzıdır. Çünkü, çocuğun değerini, çocukla olan ilişkilerin şeklini ve aile yapısı içerisinde çocuğa yüklenen sorumlulukları belirleyen önemli bir konudur. Aile içi sorunlarda, çocuğun varlığının bir evliliği sürdürebilmek için yeterli olup olmadığının düşünülmesi de buna bağlıdır (Aydın ve diğer. 2011).

2.1.3. Aile İçi Çatışma ve Boşanmanın Çocuk Üzerindeki Etkileri

Çocuğun kişilik yapısının şekillendiği ve toplumsal hayata hazırlandığı aile kurumunun dağılması, çocuğun tüm alanlardaki gelişimi etkilemektedir. Tüm boşanmalardaki en belirleyici özellik ise “değişiklik”tir. Değişiklikler aile ortamını olumlu ya da olumsuz olarak etkileyebilir ama çocukların yeni duruma uyumunun mutlaka sağlanması gereklidir. Boşanmanın çocuklar üzerindeki psikolojik etkisi iki seviyede değerlendirilmelidir. Birincisi, değişime uyum sağlama sürecidir ve düzenin daha çabuk sağlanabildiği durumlarda uyum daha kolay olur. İkincisi, çocuğun psikolojik uyumuyla ilgilidir, aile içi etkileşimle ve çocuğun bireysel özelliklerine göre değerlendirilmelidir (Emery, 2013).

Ebeveynleri boşanmış kişilerin sorunlu davranışlar sergileme olasılıkları iki ya

da üç kat daha fazladır (Kelly, 2003; Akt. Dolgin, 2014). Boşanmış aileler üzerinde yapılan uzun süreli bir araştırmanın sonuçlarına göre, bu ailelerden gelen ergenlerin diğerlerine göre % 300 daha fazla oranda klinik ruh sağlığı problemleri bulunmaktadır (Hetherington, 1993; Akt. Cummings ve Davies, 2014).

Bir araştırmada da ergenlerin problem çözme ve iletişim becerilerinin cinsiyet, yaş, boşanmış/boşanmamış aile yapısı gibi değişkenlere göre incelemiştir. Örneklem 848 lise öğrencisinden oluşmaktadır. Anne babanın bir arada yaşadığı ailelerden gelen ergenlerin, anne babası boşanmış ailelerden gelenlere oranla, anne babayla ilişkilerinde daha az anlaşmazlık ve çatışma yaşadıkları sonucuna ulaşılmıştır (Dalkılıç, 2006).

Boşanmış aile ve çocuk ilişkisinin sebep olduğu problemlerin incelendiği bir araştırma, 280 boşanmış, 280 boşanmamış aileye sahip toplam 560 çocuk ile yapılmıştır. Bulgular, ailenin parçalanmasının çocuğun eğitimde başarısız olmasına, ruh sağlığı problemleri yaşamasına, antisosyal davranışlar göstermesine, yabancılaşma yaşamasına, madde bağımlılığına yönelmesine, çocuk işçiliğini ortaya çıkararak çocuğun yaşantısını olumsuz etkilemesine sebep olduğu yönündedir (Şentürk, 2006).

Aile içi çatışmanın ve boşanmanın çocukta yarattığı etkiler, aşağıdaki gibi gruplanabilir.

2.1.3.1. Davranışlarda ve Duygusal Alanda Değişim

Boşanmadan sonra ailenin otorite yapısındaki değişiklikler, çocukların yaşlıtlarına göre daha önce sorumluluk üstlenmek zorunda kalmalarına ve erken olgunlaşmalarına neden olmaktadır (Barber, Eccles, 1992; Weiss, 1979; Akt. Emery, 2013).

Boşanmadan sonra çocuk, okulda başarısızlık, terk edilme kaygısı, değersizlik duygusu, şiddetli hassasiyet, aşırı olgunluk belirtileri, dengesizlik, birlikte olduğu

ebeveyni suç lama ve ona karşı saldırganlık, az soru sorma ve az oyun oynama gibi sonuçlar yaşayabilir (Yavuzer, 1995). Sık sık kendini arkadaşlarıyla karşılaştırabilir ve günlük yaşamında dağılmış bir ailede yetişmenin olumsuzluklarıyla karşı karşıya kalabilir. Bu duygusal durum her yaştaki çocuğun öğrenci olarak yükümlülüklerini yerine getirmesini etkileyebilir, ders başarısını düşürebilir. (Fındıkcı ve Akıngüç, 1992).

Bulut (1983) boşanmış ve boşanmamış aileden gelen çocukların davranış özelliklerini karşılaştırmıştır. Bulgulara göre, boşanmış aileden gelen çocuklar anneye daha bağımlı ve çekingen bir kişilik yapısına sahip, oyunda yalnız kalan, ezilen, kavgacı çocukları oluşturmakta, daha az liderlik göstermekte, daha büyük oranda okulu eve, öğretmeni ise anneye tercih etmekte, daha az başarılı olmakta, kendilerini ya hayallerindeki anne baba ile özdeşleştirmekte, ya da hiç kimseyi benimsememektedirler (Akt. Akyol, 2013).

Aral ve Başar (1998) boşanmış aileye sahip olan ve olmayan çocukların kaygı düzeylerini incelemiştir. Araştırma, boşanmış aileye sahip 70, boşanmış aileye sahip 80 olmak üzere toplam 150 ilköğretim öğrencisi ile yürütülmüştür. Boşanma durumunun sürekli kaygı puanı üzerinde anlamlı farklılık yarattığı saptanmıştır. Boşanmış aileye sahip çocukların anneden ayrıldıkları yaş ile durumluk kaygı puanı arasındaki farklılığın önemli olduğu bulunmuştur (Akt. Akyol, 2013).

ABD'deki çocuklar ile ailelerin ulusal düzeyde incelendiği bir araştırmada (Zill, 1978) ve aynı örneklemin 5 yıl sonraki takip çalışmasında (Peterson, Zill, 1986), 7-11 yaş grubunda yer alan ve ebeveynleri boşanmış ya da mutsuz bir evlilik sürdürmekte olan çocuklar; anneleri, öğretmenleri ve kendileri tarafından daha agresif olarak değerlendirilmiştir (Akt. Akyol, 2013).

Laumann, Billings ve Emery'nin 1998'de yaptığı sıkıntı veren duyguların yaygınlığını ölçmek amacıyla yaptıkları araştırmada; anne babası boşanmış ve bir arada olan 94 kişi, uygun maddeler üzerinden karşılaştırılmıştır. Depresyon ve kaygının ölçümlerinde iki grup arasında belirgin fark görülmemiştir. Ancak, acı veren çocukluk

deneyimleri açısından iki grup arasında belirgin farklılık bulunmuştur. Örneğin, boşanmış ailelerdeki kişilerin % 49'u "diğer insanlardan daha zor bir çocuklukları" olduğunu ifade ederken, bu oran ebeveynleri evli olan kişilerde % 14 seviyesinde kalmıştır (Akt. Emery, 2013).

Hangi yaşta ve durumda olursa olsun anne babasının boşanmasından sonra çocukların ana kaygılarından biri, yaşamlarındaki belirsizliklerdir. Evden ayrılmış olan ebeveynle iletişim kopukluğu ve yeterli zaman geçirememek, ebeveynlerin başkalarıyla birisinin evlenmesi ya da birgün evlenebileceği düşüncesinin yarattığı kaygı, ekonomik sıkıntı, okul değiştirme veya taşınma, çocukların boşanma sürecini zorlaştıran etkenlerin başında gelir (Zara, 2013).

Anne babası boşanmış ve boşanmamış çocukların depresyon düzeylerinin okul başarısına yansımalarının incelendiği araştırmaya, anne babası boşanmış 117, boşanmamış 127 ilköğretim öğrencisi katılmıştır. Araştırma sonucunda çocuğun yanında kalmadığı anne babasını ne sıklıkla gördüğüne bağlı olarak anne babası boşanmış çocukların depresyon puanlarında anlamlı farklılık bulunmuştur (Karakuş, 2003).

2.1.3.2. Çocuğun Yetişkin Yaşamına Yansıyan Değişim

Anne babası boşanmış ama uyumlu bir yaşam sürdüğü düşünülen kişi, boşanma sürecindeki duygularının etkisiyle yaşamında sorunlar yaşayabilir ve yaşamındaki kararlarını çocukluğunda yaşadığı olaylara bağlayabilir. Çocuklar, ilerde kendi evlilik yaşamlarında aynı duruma gelmemek için çaba sarfetmekte ya da evlenmemeyi tercih etmektedir (Kasatura, 2014).

Boşanmanın etkilerinin yetişkinlik dönemine nasıl yansıdığını araştıran Huurre, Junkkari ve Aro (2006), ergenlikten 20'li yaşlara geçmekte olan 1500 kişiyi izlemişlerdir. Buna göre, ebeveynleri boşanmış olanların üniversiteye devam etme

olasılıkları düşük, işsiz kalma oranları yüksek; evlenme oranları düşük, sigara ve alkol kullanma oranları yüksek, kadınların depresyona girme oranları yüksek bulunmuştur. Bu etkiler, sosyoekonomik statü ve diğer faktörler kontrol altına alındığı zamanda da geçerlidir. Amato ve DeBoer de aynı amaçla 2001 yılındaki çalışmalarının sonuçlarına göre, boşanmış ebeveyni olan yetişkinlerin evliliklerinin boşanma ile sonuçlanması olasılığı iki kat fazladır. Whitten ve arkadaşları (2008), ise ebeveynleri boşanmış kadınların, kendi eşlerine karşı daha az bağlılık duydukları ve ilişkilerinde kendilerine olan güvenlerinin daha az olduğunu bulgulamış ancak erkeklerde böyle bir sonuçta rastlamamışlardır (Akt. Dolgin, 2014).

2.1.4. Boşanma Sonuçlarını Etkileyen Faktörler

Boşanmanın çocuk üzerindeki etkisinin derecesini belirleyen bazı faktörler aşağıda sıralanmaktadır.

2.1.4.1. Çocuğa Özgü Özelliklerin Etkisi

Çocuklar, çevresel uyarıların pasif alıcısı değillerdir. Onların kişisel özellikleri ve farklılıkları, gelişimleri üzerinde büyük etkiye sahiptir. Çocukların, anne babalarının boşanmasından ne derece etkilendikleri de kendi içinde buldukları bazı özelliklere bağlıdır (Cummings ve Davies, 2014).

Yaş: Çocuğun hangi gelişim döneminde olduğu, çevresine uyumu, anne babanın diğer insanlarla ilişkileri, boşanmadan sonra çocuğa davranışları, çocuğun boşanmaya vereceği tepkiyi şekillendirir (Kasatura, 2014). 3-5 yaşlarındaki çocukların kısıtlı bilişsel kapasiteleri, boşanmanın anlamını ve sonuçlarını tamamen kavramalarına engel olmakta, bu durum da fantazilere, terk edilme korkularına, duygusal ihtiyaçların artmasına ve agresif hareketlere neden olmaktadır. Wallerstein ve Kelly (1980), yaptıkları araştırmaya göre 5 yaşından küçük çocukların boşanmadan sonra belirgin davranış bozuklukları ortaya koyduğunu ifade etmektedirler (Akt. Cüceloğlu, 1992). 6-8 yaşındaki çocukların kavrama becerisinin daha gelişmiş olması, anne babasının

arasındaki duygusal bağıın koıtuğunu fark etmelerini ve boşanmayı kabullenmelerini sağlar ve böylece üzüntünün yerini inkar alır. Anne babaya karşı aynı anda farklı duygular besleyebilir, kendini suçlayabilir. Yaşı büyüdükçe anne babası arasındaki ilişkiyi ve sorunları farklı değerlendirebilir, birine karşı kendini yakın hissedebilir, kendini suçlaması azalır, boşanmayı kavrayabilir. 9-12 yaşlarındaki çocuklar, 6-8 yaş grubundakilere göre bu durumu daha iyi anlayıp uyum sağlarlar ama onaylamazlar (Wallerstein, Kelly, 1980; Akt. Emery, 2013). Bu yaş grubundaki çocuklar, yoğun bir zihinsel ve fiziksel gelişim içindedirler. Sosyal beceriler kazanarak, arkadaşlıklar kurup onları sürdürmeyi veya sona erdirmeyi öğrenmektedirler. Genellikle anne ve babalarının ayrılmasını ve boşanmasını daha iyi kabullenirler ancak hayatlarına yansıyan sonuçları nedeniyle onlara öfke duyabilirler (Benedek ve Brown, 1997). Çocuklar, ruhsal ve bedensel gelişimlerinin yoğun olduğu dönemde örneğin ergenlik gibi bir de boşanma gibi bir krizle baş etmek zorunda kalarak fazla tepki gösterebilirler. Yani hem kendinde hem de kendi dışında kontrol edemediği olaylar yaşamak zorunda kalır ve kaygı (kızlarda daha fazla), çaresizlik, yalnızlık, öfke, depresyon gibi durumları yaşayabilir (Zara, 2013).Ergenlik döneminde birey soyut düşünebilme becerileri nedeniyle boşanmayı tam olarak kavrayabilir ancak özellikle geleceğiyle ilgili kaygılar taşır. Boşanma sonrasında anne babasına karşı farklı duygular içinde olabilir. Ailedeki sorumluluk alanlarıyla ilgilenir (Öztürk, 2007).

Bilir ve Dabanlı (1981) anne babası boşanmış çocukların geliştirdikleri tepkileri araştırmışlardır. Araştırma 27'si 3-4, 25'i 5-6 ve 92'si 8-10 yaş olmak üzere, toplam 144 çocuk ile gerçekleştirilmiştir. Bulgulara göre, uyku bozukluğu, gece tuvalet kaçırma, iştahsızlık ya da yeme davranışında artış, konuşmada tutukluk, tırnak yeme, inkar gibi uyumsuzluk belirtilerinin en çok 5-6 yaş grubunda; kusma, baş ve karın ağrıları gibi uyumsuzluk belirtilerinin en çok 8-10 yaş grubunda ortaya çıktığı görülmüştür. Tepki biçimlerinin görülme sıklığının, yaşa göre değiştii ve boşanmanın en çok 5-6 yaş çocuklarını etkilediği belirlenmiştir. 3-4 yaş çocukları ise boşanmadan en az etkilenen gruptur. Tepkilerin görülme yoğunluğu açısından, 3-4 yaş grubu kız ve erkek çocukları arasında belirgin bir fark olmadığı görülmüştür. Fark 5-6 ve 8-10 yaş

gruplarındadır. 5-6 yaş grubu kız çocuklarının erkeklere göre daha fazla, 8-10 yaş grubu kız çocuklarının, erkeklere göre daha az etkilendikleri belirlenmiştir. Anne babası boşanmış çocukların akademik davranış biçimlerinin de daha olumsuz yönde geliştiği belirlenmiştir (Akt. Akyol, 2013).

Cinsiyet: Ebeveynler arasında çatışma yaşandığında, kızlar daha olumlu sosyal davranışlarla karşılık verirken, erkekler daha çok agresyon ve uyumsuzluk tepkisi gösterebilir (Emery, 2013). Araştırmalar, erkek çocukların boşanmadan daha çok etkilendiklerini göstermektedir. Çünkü çevreden kendilerine gösterilen ilgi daha az olduğundan kendilerini daha yalnız hissederler. Boşanmadan sonra çocuklar genellikle annede kalmaktadır. Çocukların baba modelinden uzak kalmalarına neden olan bu durumda, annenin geniş bir ailesinin olması, çocukların babadan başka bir erkek figürüyle iletişim kurmalarını sağlayarak olumlu bir etki yaratabilir.(Cüceloğlu, 1992). Araştırmalara göre, evlilik anlaşmazlığı konusunun erkek çocuklarda kızlara göre daha fazla davranış problemleri yarattığı görülmektedir. Erkeklerin problemleri, daha fark edilir olduğu için kızlarınkilere göre daha çok ilgi de çekebilir. Kızlar, erkeklere göre daha fazla depresyon, kaygı ve geri çekilme yaşarlar. Erkekler ise kızlara göre daha saldırgan ve dürtüseldir. Psikolojik bozukluklara yönelik kırılganlıktaki cinsiyet farklılıkları, yaşla birlikte değişebilir (Cummings ve Davies, 2014).

İki yıllık izleme çalışması sonucunda; boşanma sonrası, kızların sosyal, duygusal ve akademik yönden olumlu gelişim gösterdikleri; erkeklerin ise, olumlu gelişim göstermedikleri sonucuna ulaşılmıştır (Amato, 2000).

Block ve arkadaşları (1986) tarafından yapılan araştırma sonuçlarına göre boşanmadan sonra erkek çocuklarda atılganlık ve saldırganlık davranışları görülmesine rağmen, kızlarda bu davranışların daha az gözleendiği ifade edilmiştir.

Dohert ve Needle (1991) tarafından anne babası boşanmış ergenler üzerinde yapılan uzun dönemli boylamsal bir araştırma yapılmıştır. Araştırma sonucunda kız ve

erkek çocukların boşanma sürecinin farklı evrelerinde etkilediği, erkek çocukların, boşanmadan sonraki dönemde kız çocukların ise boşanma öncesindeki dönemde olumsuz tepkiler gösterdikleri ve bu tepkilerin boşanma sonrasında da devam ettiği bulunmuştur (Akt. Akyol, 2013).

Yüksek riskli çocuklarla yapılan 30 yıllık bir araştırmada, ergenliğe kadar kızlar psikopatolojiye erkeklerden daha duyarlı hale gelirken, erkeklerin psikolojik problemlere karşı daha kırılgan olduğu bulunmuştur (Werner, 1989; Akt. Cummings ve Davies, 2014).

Kişilik Yapısı: Herkesin, değişikliklere uyum sağlama ve zorluklarla başa çıkma becerileri farklıdır. Bu kişilik özellikleri de çocuğun boşanmaya vereceği tepkiyi etkilemektedir (Hetherington, Stanley, Hagan, 1999; Akt. Dolgin, 2014, sy 449). Zor mizaçlı çocuklar, sosyal çevrenin olumlu yönlerine karşı daha az duyarlıyken olumsuz yönlerine karşı daha duyarlıdır. Kolay mizaçlı çocuklar ise tersidir. Dolayısıyla çocuğun mizacı, onu aile anlaşmazlığından hem koruyabilir hem de bir risk faktörü oluşturabilir (Cummings ve Davies 2014).

Malone ve arkadaşları (2004) cinsiyet ve yaşa bağlı olarak boşanmanın çocuklar üzerindeki etkilerini incelemiştir. Araştırma sonucunda boşanmış aileden gelen çocukların boşanmamış aileden gelenlere göre daha fazla uyum problemi yaşadıkları görülmüştür. Cinsiyete göre kızlarda uyum problemlerinde yaşa göre farklılık görülmemiştir (Akt. Akyol, 2013).

Boşanma gibi sarsıcı bir olayla karşılaşan çocukların gelişimleri yavaşlayabilir, hatta durabilir. Çocuk, olayın gerçekleştiği sırada içinde bulunduğu aşamada takılıp kalabilir veya önceden tamamlamış olduğu bir aşamaya geri dönebilir. Çocuklar, anne baba kavgasını, dengesiz bir ev yaşantısını, arkadaşlarıyla sorunlarının ve ihtiyaçlarının ihmal edilmesini tolere etmekte zorlanabilirler. Bu tür stres yaratan durumlar sürerse en uyumlu çocuklar bile gelişim sorunları yaşayabilir. Yaşlarına göre bazı duygular öne

çıkar, diğerleri geri planda kalıp ileriki yaşlarda tekrar yoğunluk kazanabilir. Çocukların ayrılma ve boşanmaya gösterdikleri tepkinin büyüklüğü, hayatlarındaki karmaşanın büyüklüğüne ve bazı faktörlere bağlıdır (Benedek ve Brown, 1997).

2.1.4.2. Aile İçi Çatışmanın Varlığına ve Şiddetine Bağlı Olarak Görülen Değişim

Aile içinde çatışmaya tanık olan çocuklar, boşanmayla rahatlayabilir. Ancak, anne baba geçimsizliğine tanık olmamış çocuklar, boşanmaya daha büyük tepkiler verebilir. Boşanmanın kendi yüzünden olduğunu düşünen çocuklarda ise suçluluk, depresyon ve özgüven eksikliği görülebilir. Çocukların boşanma sürecini fazla sorun yaşamadan atlattığı; dayanıklılığına, yani kişilik yapısına ve çevresel faktörlerin desteğine bağlıdır. Çocukların boşanmaya karşı verdiği tepkiler; anne babayla kurulan ilişkinin kalitesine, çatışmanın varlığına ve şiddetine, çocuğun ihtiyaçlarının etrafı tarafından nasıl karşılandığına bağlı olarak değişir (Zara, 2013).

Amato ve Booth (2001) boşanma öncesi yaşanan evlilik çatışmaları ve boşanmanın, çocuklar üzerinde yaratabildiği etkileri boylamsal bir çalışma ile araştırmıştır. Araştırma sonucunda az sorunlu evliliklerin sona ermesinin çocukların hayatları üzerinde olumsuz etkiler yarattığı, şiddetli geçimsizlik yaşanan evliliklerin sona ermesinin ise çocuklar açısından yararlı olduğu bulunmuştur (Akt. Akyol, 2013).

Anne baba arasındaki çatışma, çocukların psikolojik işlevselliğine zarar verici bir etkiye sahiptir; ancak evlilikteki çatışma çocuklardan saklanabilir, boşanma her zaman çatışmayı yok etmez ve boşanmanın yarattığı stres verici durumlar çocukların refahı açısından daha fazla zarar verici olabilir. Ebeveynler arası çatışmanın en zarar verici olanı sık, yoğun, öfkeli, fiziksel olarak saldırgan, çocuğun yanında gerçekleşen, çocuğa ya da çocuk yetiştirmeyle ilgili konulara odaklanan, çocuğu anlaşmazlığın içine çeken ve çözümsüz kalanıdır (Davies & Cummings, 1994; Emery, 1982; Fincham & Osborne, 1993; Grych & Fincham, 1990; Akt. Emery, 2013).

Dört farklı yaş grubundan (5-10-13-16 yaş) 421 çocuk üzerinde yapılan araştırma sonuçlarına göre, çatışmalı ve boşanmış anne babaların çocuklarının

psikolojik problem düzeylerinin, çatışmasızlara oranla daha yüksek olduğu ve anne baba arasındaki evlilik uyumunun azalmasıyla çocuklardaki uyum problemlerinin de arttığı bulunmuştur (Özen, 1998).

Evli veya boşanmış olma, eşler arası çatışma ve ebeveyn kabul reddinin, ilköğretim çocuklarının psikolojik uyumu üzerindeki etkilerinin incelendiği bir araştırmada örneklem, anne babası evli 138, boşanmış 124 çocuk ve anneleri olmak üzere toplam 524 kişiden oluşmuştur. Araştırmada, uyum açısından, anne baba kabul reddi ile anne baba arasındaki çatışmanın, evli veya boşanmış olmalarında daha önemli olduğu bulunmuştur. Çatışmalı evliliklerde çocuklar, anne babası anlaşarak boşanmış çocuklara göre daha fazla ebeveyn reddi algılamakta, psikolojik açıdan daha fazla yıpranmaktadır. Anne baba arasındaki çatışma, onların çocuklarına karşı reddedici davranmalarına yol açmaktadır. Evli ailelerde babalar çocuğun uyumu üzerinde anneler kadar etkilidir; ancak, boşanma sonrasında babanın etkisi azalmakta, anne daha etkili olmaktadır (Karakuş, 2003).

Herhangi bir çatışma yaşamadan boşanan ailelerin çocukları, çatışmalı bir evlilik içinde büyüyen çocuklarıkinden daha iyi düzeyde işlevsellik göstermektedir (Emery, 1982) Yapılan araştırma sonuçlarına göre, aile etkileşimindeki çatışma ve çocukların duygusal uyumundaki zorluklar genellikle boşanmadan önce ortaya çıkmaktadır. Bu durum bize, çatışmanın anne babanın birlikte olup olmamasından daha olumsuz bir etkisi olduğunu göstermektedir (Emery, 2013).

2.1.4.3. Çevreye Özgü Özelliklerin Etkisi

Aile ortamı: Boşanmadan sonraki dönemde çocukların davranış biçimleri, ayrılma sürecindeki aile ortamının kalitesine bağlıdır. Çocuklar üzerinde yarattığı davranış problemleri açısından ebeveynler arasındaki çatışmanın büyüklüğü, boşanmanın sonuçlarına göre daha etkilidir. Ebeveynleri boşanan çocuklar genellikle boşanma gerçekleşmeden uzun süre önce giderek artan bir evlilik çatışmasıyla karşı karşıya kalmaya başlarlar. Boşanmadan sonra giderek artan ebeveyn kavgalarına maruz

kalan çocuklar, boşanma sonrasında kavgaların azaldığını gören çocuklara göre daha fazla davranış problemi gösterirler (Cummings ve Davies 2014).

Ekonomik koşullar: Boşanmadan önce yaşanan olumsuz ekonomik koşullar, boşanmadan sonra yaşanan olumsuz koşulları da beraberinde getirmektedir. Kadınların yaşam standartları genellikle %36 oranında azalmakta ve çocukların da alışkın oldukları yaşam koşullarını değiştirmektedir. (Bianchi, Subaiya ve Kahn, 1999; Akt. Dolgin, 2014).

Yakın çevrenin davranışları: Boşanma sürecindeki yetişkinlerin sergiledikleri olumsuz davranışlar, çocuklar üzerinde yeterince kontrol sağlanamaması ve onlarla yeterince ilgilenilememesi gibi durumlar da boşanmanın sonuçlarını etkiler. Boşanmadan sonra anne babanın psikolojik durumu da sonuçlarda etkilidir (Dolgin, 2014)

Bir ebeveyninden uzaklaşma: Boşanmadan sonra ebeveynlerden birini daha az görmeye bağlı olarak, o tarafa ait akrabaları da daha az görme durumu söz konusudur. Önemli olan, iki ebeveynin de boşanmadan sonra çocuğun yaşamıyla aktif olarak ilgilenmeleri ve anne baba rollerinden vazgeçmemeleridir (Simons, Lin, Gordon ve diğerleri, 1999). Her iki ebeveyni ile de ilişkileri iyi olan çocuk için onlardan biriyle bağının zayıflaması, çocuğun kaygı duyduğu bir noktadır ve araştırmalara göre çocukların %18-25'inin babalarıyla bağları 2-3 yıl içinde zayıflamaktadır (Kelly, 2003; Akt. Dolgin, 2014).

Amato ve Rivera (1999) 994 boşanmış babanın katıldığı bir çalışmada, babanın olumlu ilgisinin çocuklarda daha az davranış sorunlarına yol açıp açmadığını araştırmışlardır. Elde edilen veriler, tutarlı anne-baba ilgisinin çocukların davranış problemlerini azalttığını göstermiştir (Akt. Akyol, 2013).

Amato (1993) aynı evde, her iki ebeveynle birlikte yaşayan çocukların

gelişiminin, tek ebeveynle yaşayanlara göre daha iyi olduğunu belirtmiştir (Özen, 1998).

2.1.4.4. Zamanın Etkisi

Sorunların en yoğun yaşandığı dönem, boşanmanın gerçekleştiği ilk yıldır. Birinci yıldan sonra sorunların azaldığı görülmektedir. Kendini suçlama, giden tarafa terk ettiği için, kalan tarafa da diğerinin gitmesine neden olduğu için öfkelenme, diğer ebeveyninin de gideceğine dair duyulan korku ve güvensizlik, sosyal ilişkilerden keyif almama, içe kapanma, dikkatsizlik, psikosomatik belirtiler, yaşına göre çok olgun davranışlarda bulunma, çocuklarda en çok görülen tepkilerdir (Kasatura, 2014).

Çocuğun evliliğin bitişine gösterdiği tepkiler genellikle bir süre sonra azalır. Bu süre kızlar için 6 ay-1 yıl, erkekler için 1,5-2 yıl arasında değişir. Bu tepkilerin bazıları geçen zamanla ilgili değildir, bu yüzden çocuğun yeni duruma alışması daha uzun bir sürebilir (Benedek ve Brown, 1997).

Burns ve Dunlop (1999), yaptıkları araştırmaya göre, boşanmayla ortaya çıkan üzüntü ve şokun 3 yıl sonra azaldığını ve çatışmanın sona ermesiyle, bu duyguların yerini rahatlamamanın aldığını belirtmişlerdir. Boşanmadan 10 yıl sonra ise memnuniyet ve rahatlama gözlenmekte ama özellikle babaya karşı duyulan öfkenin devam ettiği görülmektedir (Akt. Kasatura, 2014).

Lengua ve arkadaşları (1999), anne babasının boşanmasının üstünden 2 yıl geçmiş olan çocukların boşanmayla başa çıkma becerilerini incelediği araştırmada boşanmanın ardından çocuklarda en yoğun görülen sorunların sinirlilik, sorunlarla başa çıkamama olduğunu bulmuşlardır (Akt. Akyol, 2013).

Amato ve Booth (1991), boşanmanın etkilerini araştırmış, on yıllık boylamsal bir çalışma yapmış ve sonuç olarak boşanmadan sonraki ilk yıl ve ikinci yılın daha güç olduğu gözlemlenmiştir. Zaman geçtikçe boşanmanın kısa süreli etkileri

kaybolmaktadır. Uzun süreli bakıldığında ise, boşanmanın etkileri doğrudan gözlenebilmektedir. İleri ki dönemlerde psikolojik uyum problemleri ve evliliklerinde büyük iniş çıkışlar ortaya çıktığı ve boşanma risklerinin daha fazla olduğu bulgusuna ulaşılmıştır (Akt. Akyol, 2013).

Amato (1996), boşanmanın çocuk üstündeki uzun süreli etkisini araştırmış ve ebeveynleri evli olan kişilerin boşanma oranının %13, eşlerden birinin ebeveyninin boşanması durumunda oranın %19'a; her iki tarafında ebeveyni boşanmışsa, oranın %37'ye yükseldiği sonucuna ulaşmıştır. Bu bulguyu destekler biçimde boşanmış ailelerden gelen yetişkinlerin, karşı cinsle sorunlu ilişkiler yaşadığı ve kendi evliliklerinde boşanma oranlarının boşanmamış aile çocuklarına göre daha fazla olduğu belirtilmektedir (Amato ve Keith, 1991, Akt. Akyol, 2013).

Wolfinger (2003), boşanmanın çocuk üzerindeki uzun süreli etkilerini araştırdığı çalışmasında boşanmış ailelerin çocuklarının kendi evliliklerini sürdürme oranlarının daha az olduğunu saptamıştır (Akt. Akyol, 2013).

Amato ve Keith (1991) tarafından yapılan çalışmada çocukluğunda anne babası boşanan yetişkinlerin boşanmayanlara göre psikolojik uyumlarının daha az, sosyoekonomik durumlarının daha düşük ve kendi evliliklerinde daha fazla sorunlar yaşadıklarını bulmuşlardır (Akt. Akyol, 2013).

2.1.4.5. Çocuğa Yaklaşımın Etkisi

Çocuğun anne babasıyla olan ilişkisinin niteliği, anne babasıyla aynı evde yaşamasından daha önemlidir. Çocuğun ruh sağlığı açısından önemli olan ise boşanmadan sonra oluşan aile yapısı değil, boşanma sürecinin kendisidir (Steinberg, 2007; Akt. Akyol, 2013).

Amato ve Sobolewski (2001) yaptıkları boylamsal çalışmada boşanmanın

yetişkin çocukların sağlığı üzerindeki etkilerini 17 yıllık bir araştırma ile incelemişlerdir. Bulgular anne-baba-çocuk ilişkisinin olumlu olmasının boşanmanın yarattığı olumsuz etkilerin giderilmesinde etkili olduğunu göstermiştir (Akt. Akyol, 2013).

Boşanmadan sonra ebeveyn-çocuk ilişkilerini yeniden tanımlama süreci hem ebeveyn hem de çocuk için stresli olabilir. Unutulmamalıdır ki tek bir “boşanma sonrası doğru ebeveynlik stili” yoktur. Araştırmalar göstermektedir ki, erkekler ve kadınlar, geleneksel olarak karşı cins ebeveynin üstlendiği ebeveynlik rollerini üstlerine almakta genelde daha fazla zorlanmaktadır (Chase-Lansdale & Hetherington, 1990; Luepnitz, 1982; Akt. Emery, 2013). Boşanmadan sonra gerçekleşen ikili ilişkilerdeki değişim konusunda ise önemli olan kişilerarası sınırların ve yakınlıkların yeniden oluşturulması ve otoritenin belirlenmesidir. Eski eşlerin evlilik ve ebeveynlik rollerini birbirlerinden ayırmaları önem taşımaktadır.

Ortalama olarak, yanında ikamet edilmeyen annelerle ilişkiler, yanında ikamet edilmeyen babalarla olan ilişkilerden daha iyidir. (Buchanan v.d.,1996; Clarke-Stewart & Hayward, 1996). Ulusal Çocuk Araştırması’nda, çocukların %57’sinin yanında ikamet etmedikleri anneleriyle iyi ilişkilerinin olduğu bildirilmiş; yanında ikamet edilmeyen babalar için bu oran %36’da kalmıştır (Peterson & Zill, 1986). Ancak, çocukların psikolojik uyumu açısından ise araştırmalar, birlikte yaşanan ebeveynle olan ilişkinin daha önemli olduğunu göstermektedir (Akt. Emery, 2013).

2.2. Öz Kavramı ve Boşanma

2.2.1. Öz Kavramı

Öz; kişinin doğasını, özelliklerini ve bireyselliğini algılama biçimidir. Öz kavramı ise kişinin kendisiyle ilgili izlenimleri, taşıdıklarını düşündükleri kimlikleridir. Zamanla gelişerek kişilerin kendileriyle ilgili bilişsel algı ve tutumlar oluşturmalarını sağlayan öz kavramı, insanların kendilerini tanımlama ve değerlendirmelerini olanaklı

kılar (Atıcı, Bilgin, İnanç, 2011; Akt. Özge, 2013).

Öz kavramı, büyük ölçüde diğer insanların söyledikleri, düşündükleri ve yaptıkları davranışlarla şekillenen özel bir deneyim alanıdır (Akt. Güngörmüş, 2000). Benliğin yapısı ise dünyayı, başkalarını ve kendimizi nasıl görüp algıladığımızı belirler, varoluşumuzun temelini oluşturur ve her tür duygu, düşünce ve davranışımızı etkiler (Kağıtçıbaşı, 1999; Akt. Akın, 2013).

Rosenberg (1986), öz kavramını, bireyin bir nesne olarak kendisine yüklediği duygu ve düşüncelerin bütünü olarak tanımlamıştır. Burn'a (1982) göre ise öz kavramı, kendiniz hakkındaki değerlendirmeleriniz ve inançlarınızın tamamının birleşimidir (Akt. Sarı ve Cenkseven, 2008).

Rogers'ın geliştirdiği "Fenomenolojik Öz Kuramı"na göre her birey kendisinin merkez olduğu bir evrende yaşar. Herkesi etkileyen kesin gerçekler yoktur. Herkesin kendisine özgü gerçek olan olguları vardır. Bireyler çevrelerini nasıl algılıyorlarsa, ona göre davranırlar. Algılanan çevre birey için gerçek çevredir. Herkes için gerçek "kendine özgüdür" (Kulaksızoğlu, 2011).

Öz kavramı, daha çok başkalarının birey hakkındaki görüşlerini yansıtmaktadır. Bireyin doğrudan doğruya edindiği basit ve öznel yaşantılar birleşerek öz algısını oluşturmakta; bireyin öz algıları, başkalarının kendisi hakkındaki yargılarıyla birleşerek öz kavramını meydana getirmektedir (Gün, 2006; Akt. Özge, 2013). Bir kimsenin öz kavramı, onun kendisiyle ilgili düşüncelerini, algılamalarını ve kanaatlerini içerir, kendisini nasıl gördüğünü özetler. Her zaman doğruyu yansıtmaz ve herkes daha olumlu bir öz geliştirme çabası içindedir (Cüceloğlu, 1992). Rogers, bireylerin kim olduklarını ve kendilerini nasıl algıladıklarını bildikleri zaman bu iki kavramı birleştirmek istediklerini ve çatışma olmadan kendilerini kabul edebildiklerini söyler (Akt. Dolgin, 2014).

Erikson'a göre öz, kişinin hem kendisinin hem de başkalarının zaman içinde değişmezliğini ve sürekliliğini algılamasıdır. (Hortaçsu, 2012). Benliğin birinci işlevi bir kimlik duygusu oluşturmak ve bunu korumaktır. Erikson, kimliği, ise bireysellik ve biricilik duygularının yanı sıra, geçmiş ve gelecekle bütünlük ve süreklilik duygusunu da içeren, karmaşık bir içsel durum olarak tanımlar (Burger, 2006).

Gander ve Gardiner (2010) öz kavramını bir bireyin, yalnızca ona özgü tutumlardan, duygulardan, algılardan, değerlerden ve davranışlardan ibaret kendine ilişkin görüşü olarak görmektedir (Akt. Özge, 2013).

Öz kavramı kişinin kendisiyle algılamalarının, geçmiş yaşantılarının, gelecekle ilgili hedeflerinin, sosyal rollerinin onun zihnindeki temsilidir. Bireylerin sahip oldukları öz şemaları ve içerikleri, kişinin algılarını, bellek ve değerlendirmelerini etkilemektedir. Bu nedenle her kişinin öz kavramı kendine özgüdür (Aydın, 1996; Akt. Sayiner, Savaşan, Sözen ve Köknel, 2007).

Bireylerin öz algılarının doğruluğu da önemlidir. Herkesin altı farklı benliği bulunmaktadır: “Ben gerçekte kimim, ben bence kimim, başkaları benim kim olduğumu düşünüyor, bence başkaları benim kim olduğumu düşünüyor, bence ben kim olacağım, bence başkaları benden kim olmamı bekliyor?” Öz kavramı gerçeği yansıtabilir ya da yansıtmayabilir ama her zaman bir değişim içindedir. Bu değişim özellikle çocukluk ve ergenlik çağında gerçekleşir (Dolgin, 2014).

Bireyler, öz kavramları doğrultusunda davrandıklarında, kendilerini güvenli ve yeterli hissederler. Davranışları, kendilerini değerlendirmelerinden, kendilerine verdikleri rolden farklı olduğunda ve bireyler, istediklerinin dışında davranmaya zorlandıklarında kendilerine olan güvenleri zedelenir. İnsan, öz kavramına uygun ve tutarlı bir biçimde davranma eğilimindedir. (Kulaksızoğlu 2006, Akt. Bilgin, 2011).

1950'li yılların sonunda Strang (1957) benliğin dört farklı boyutu olduğunu

ifade etmiştir. Birincisi, ergenin kendi kişiliği, dış dünyadaki rolü, statüsü ve yetenekleriyle ilgili görüşünü içeren genel ve temel öz kavramıdır. İkincisi, bireyin geçici öz kavramlarıdır. Özle ilgili bu fikirler anlık ya da devam etmekte olan deneyimlerden etkilenir. Üçüncüsü, bireyin başkalarına nasıl görüldüğü anlamına gelen sosyal benliğidir (Harter, Stocker, Robinson, 1996). Dördüncü boyut, kişinin olmak istediği ideal özdür. Kişinin istekleri gerçekçi, ulaşılmaz ya da ulaşılabilir olabilir. Düşük seviyedeki ideal öz başarılı olmanın önünde engeldir, ulaşılmaz olan ise öfkeye ve kendini değersiz hissetmeye neden olabilir (Akt. Dolgin, 2014).

2.2.2. Olumlu Öz Kavramı ve Gelişimi

Bireylerin öz kavramları, öğrenmeler ve çevreyle ilişki kurma yoluyla oluşur, olgunlaşma ve yeni öğrenmeler sonucu değişip gelişebilir (Kulaksızoğlu 2006, Akt. Bilgin, 2011).

Öz kavramı diğer insanlarla etkileşimden ya da kendi duygularımızla ve düşüncelerimizle olan iç diyalogumuzdan etkilenecek şekilde ergenlikte ve ilk yetişkinlikte gelişmeye başlar ve yaşam boyu gelişimini sürdürür. Disiplin ve sevgi aracılığıyla ana-babadan, uygun davranışı gösterme baskısıyla yaşlılardan, başarı ya da başarısızlıkla okul yaşantılarından ve başka olaylardan etkilenir. Ruh ve beden sağlığımızı, başkalarıyla ilişkileri, akademik başarıları ve meslek seçimini etkileyebilir. Eğer her şey yolunda giderse çeşitli parçalar birbiriyle harmanlanır ve kapsayıcı bir öz kavramı oluşur. (Gander & Gardiner, 2010; Akt. Özge, 2013).

Çocukluktan itibaren gelişen öz kavramını, olumlu ya da olumsuz yönde etkileyen değişkenler bulunmaktadır. Bu değişkenlerin saptanması ve olumsuz yönde etkileyenlerin ortadan kaldırılması ile olumlu benlik kavramının gelişimi sağlanabilir (Ocaklı ve Kürtüncü, 2004).

Olumlu öz kavramına sahip olmak, kişiyi motive eder ve davranışlarını yönetir.

Oyserman ve Markus (1990), motivasyon ve öz kavramı arasındaki bağlantıyı inceleyerek ergenlerin öz kavramları üzerinde durmuşlardır. Buna göre, herkesin umulan (olmak istenilen), beklenen (büyük ihtimalle olunacak) ve korkulan (olmaktan korkulan) öz kavramları bulunmaktadır. Oyserman ve Markus, kendileriyle ilgili olumlu algılara sahip olmayan bireylerin antisosyal davranışlar sergilediklerini ve üretmekten uzak olduklarını öne sürmüşlerdir. Eğer kişi, yaptığı eylemlerin sonuçlarının kendisini mutlu edeceğini düşünmezse zarar veren davranışlarda bulunma olasılığı artar (Akt. Aloise, Young, Hennigan ve Leong, 2001).

Güçlü ve olumlu bir öz kavramı geliştirmek “koşulsuz sevgi” görecelik büyümeye bağlıdır. Koşulsuz sevgi, birey ne yaparsa yapsın onun sevgi ve saygıya layık olduğunu kabul eden bir anlayışın ürünüdür. Yapılan davranışla öz kavramı arasında farklılık olması, kaygıyı doğurur. Bireyin kendini aldatmaya başlamasıyla kaygı düzeyi artar ve zamanla bireyin öz kavramı temelden sarsılır. Maslow (1971)’un kendini gerçekleştirme temel alan kuramında öz kavramı oldukça önemli bir yere sahiptir. Ne olduğunu ve nelere ihtiyacı olduğunu irdeleyebilen insanların kendine saygı duyacağı ve öz kavramlarından memnun olabileceğini savunur (Cüceloğlu, 1992). Çocuğun gerçekte ne olduğu ile olmak istediği arasında bir uyumsuzluk varsa bu durum iç gerilme ve çatışmaya yol açar. Öz kavramı, kişinin varoluşunu ve kişi tarafından sezilerek farkında olduğu deneyimleri içine alan bir kavramdır. Öz kavramı “Ben birkişiyim.” ifadesiyle açığa vurulmaya başlar. Bu boşluk, olumlu, olumsuz veya kararsız bir kendini tanımlama ile doldurulabilir.

Anne babanın çocuklarına karşı davranışlarıyla şekil alır yani içinde bulunduğu sosyo-kültürel çevrenin etkisiyle zaman içinde oluşur. Gelişebilmesi ve çocuğun özgüveninin oluşabilmesi için, önce anne babanın kendilerine saygılarının olması, çocukları ile aralarında olumlu bir iletişim kurabilmeleri ve güven veren bireyler olmaları gerekir. Bir başka deyişle, düşüncelerine ve kendisine değer verilen, anne babasından yeterli desteği gören çocuk, kendisi hakkında olumlu düşünür, özgüveni öz saygısı geliştirmeye başlar (Kasatura, 1998).

Öz kavramı gelişimi, çocuğun ilk sosyalleşme ortamı olan okulda devam eder. Okulda, çocuğun arkadaşları arasında öğretmenlerinden gördüğü yaklaşım ve akademik başarılarının değerlendirilme biçimi, onun öz kavramında önemli bir etkidir (Sayiner ve diğer., 2007).

Ebeveyn-çocuk ilişkisindeki olumsuzluk, eleştiri ve çatışma, çocuklardaki öz kavramını da olumsuz etkiler. Olumsuz öz kavramı da çocuklarda depresyon gibi psikopatolojilerin oluşmasında büyük risk etkenidir (Cummings ve Davies, 2014).

Öz, psikolojik bakımdan bireyin çevresini algılamasında, değerlendirmesinde, yapılandırmasında ve çevresine tepkide bulunmasında en önemli dayanak olduğuna göre, ergenin öz kavramı, onun içinde bulunduğu anı ve gelecekteki tepkilerini etkileyen, kökleri geçmişe dayanan bir bütündür. (Onur, 1987; Akt. Özge, 2013).

Ergenlik dönemi, bireyin kimlik arayışının ve öz kavramının şekillendiği önemli bir dönemdir. Ergen, akranları ile yaptığı karşılaştırmalar sonucunda kendi öz semalarını oluşturur. Bu süreçte fiziksel görünüm oldukça önemlidir. Karşı cinsle olan ilişkiler, çekicilik, arkadaşlar arası kabul ve aranılabilirlik öz kavramını etkileyen etmenlerdendir (Sayiner ve diğer., 2007).

Ergenlik döneminde geliştirilen öz kavramı düzeyinin düşük olması, daha sonraki yıllarda bireyin kendi benliğini kabul etmemesine yol açabilmektedir (Önder, 1982).

Ergenlik dönemiyle birlikte çoğu genç sadece vücut özelliklerini değil, motor ve zihinsel yeteneklerini ve sosyal becerilerini de akranları ve hayranı olduğu ideal kişilerle karşılaştırmaya başlar. Bu durum onun kendi davranışlarının farkında olmasını sağlar ve ideal benliğiyle sahip olduğu benliği uzlaştırmaya çalışır (Dolgin, 2014).

Ergenlerin öz kavramları onların eğitim ve kültür düzeyleri ile de

farklılaşmaktadır. Farklı ekonomik ve kültürel düzeyleri içeren toplumlarda, farklı düzeylerden gelen ergenler farklı öz kavramlarına sahip olacaklardır (Onur, 1987; Akt. Özge, 2013).

2.2.3. Boşanma ve Öz Kavramı Konusunda Yapılmış Araştırmalar

Boşanma, çocuk üzerindeki etkisi nedeniyle çok fazla araştırmaya konu olmuş ve farklı değişkenlerle ilişkisi incelenmiştir. Bu değişkenlerden bazıları; okul başarısı, atılganlık, arkadaş ilişkileri, öfke seviyesi, kendine ve çevreye güven, özsaygı, problem çözme becerisi, yaş, cinsiyet, aile bireyleriyle olan ilişkiler gibi değişkenlerdir. Ancak, boşanma ve öz kavramı konusunda az sayıda araştırma bulunmaktadır.

2011 yılında yapılan araştırmanın sonuçlarına göre evli fakat çatışma yaşayan çiftlerin çocuklarının öz algısı, boşanmış çiftlerin çocuklarının öz algılarına göre daha düşük, kaygı düzeyleri ise daha yüksek çıkmıştır. Boşanmış çiftlerin çocuklarının öz algıları ise, evli ve uyumlu çiftlerin çocuklarına göre daha düşük, kaygı düzeyleri ise daha yüksek çıkmıştır (Yılmaz, 2011).

1990'lı yıllarda basılmış olan boşanmanın sonuçlarıyla ilgili çalışmaların meta analizinde, boşanmış ebeveynlerin çocuklarının boşanmamış ebeveynlerin çocuklarına göre akademik başarı, kabul edilebilir davranış biçimleri, psikolojik uyum, öz kavramı ve sosyal ilişkiler konusunda biraz daha yetersiz oldukları bulgulanmıştır (Amato, 2001). Bu olumsuz sonuçlar, çocuğun boşanma sürecindeki yaşı göz önünde bulundurulmaksızın elde edilmiştir (Wallerstein, Lewis, 1998). Araştırma sonuçlarına göre bu durum, kızların davranışlarını erkeklerin davranışlarından daha çok etkilemektedir (Trinder, 2008; Akt. Dolgin, 2014).

9-12 yaş çocuklarının öz kavramı ile ana-baba tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi konulu çalışmada elde edilen sonuçlara göre; ana-baba tutumları, çocuğa demokratik bir ortam sağlayacak nitelikte olursa, çocukta öz kavramının gelişimi daha

sağlıklı olur (Demiriz, 1997; Akt. Günalp, 2007).

Gage (1984), üç farklı etnik gruptaki ilkokul, ortaokul ve lise öğrencileri arasında öz kavramı ve başarı durumlarını incelediği çalışmasında, bu üç etnik grup arasında başarı farkı bulunmadığı ancak okul uyumu, öz kavramı ve anne baba tutumları yönünden farklar bulunduğunu belirtmiştir (Akt. Günalp, 2007).

Maier ve Lachman (2000) tarafından yapılan araştırmada 17 yaşından önce aile içi boşanma ya da aile kaybı yaşamış yetişkinlerin orta yaş dönemindeki fiziksel ve ruhsal sağlıklarına etkisi incelenmiştir. Araştırma sonucunda boşanmış aileden gelen erkeklerin daha az pozitif ilişki, düşük öz kabul ve yüksek depresyon; aile kaybı ise erkeklerde daha yüksek otonomi, kadınlarda ise yüksek depresyon düzeyi ile sonuçlanmıştır (Akt. Akyol, 2013).

Reifman ve arkadaşları (2001) 90'lı yıllarda yapılan 35 çalışmayı kapsayan meta analiz çalışmasında; okul başarısı, davranış, sosyal ve psikolojik uyum, öz saygısı, anne-baba-çocuk ilişkisi gibi alanları incelemiştir. Araştırma sonucunda boşanma olayını yaşayan bir çocuğun okul başarısı, davranış, psikolojik uyum, öz saygısı ve sosyal uyumunda olumsuzluklar olduğu belirlenmiştir (Akt. Akyol, 2013).

Kuyucu (2007) boşanmış ailede yetişen ergenlerin bilişsel çarpıtmalarıyla öz kavramı arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Örneklem anne babası boşanmış 155 öğrenciden oluşmaktadır. Boşanmış ailede yetişen ergenlerin öz saygıları yükseldikçe, bilişsel çarpıtmaları azalmakta; eleştiriye duyarlılık, depresif duygulanım ve hayalperestliğin artmasıyla bilişsel çarpıtmaları artmaktadır. Başarı, saygı gösterilmesi, fikrinin alınması, aileyle birlikte karar alma, üvey kardeşin olması, anne babanın tekrar bir araya gelmesini isteme, boşanma nedeniyle kendisini öfkeli ve suçlu hissetmesi ile öz kavramı ve bilişsel çarpıtmaları arasında anlamlı farklılık belirlenmiştir. Anne babasının tekrar bir araya gelmesini isteyenlerin kendilik kavramı sürekliliği daha yüksek; eleştiriye duyarlılık, psikosomatik belirtileri daha düşüktür. Boşanma nedeniyle

kendilerini öfkeli, suçlu hissedenlerin, hissetmeyenlere göre, öz kavramı, kendilik kavramı daha yüksek; depresif duygulanım daha düşüktür (Akt. Akyol, 2013).

Anne babası boşanmış ve boşanmamış 9-13 yaş aralığındaki çocukların öz saygısı ve kaygı düzeyleri arasındaki ilişkinin incelendiği araştırmanın örneklemini 175'i kız 133'ü erkek 308 öğrenciden oluşturmaktadır. Bulgulara göre, anne babası boşanmış ve boşanmamış çocukların kaygı düzeyleri ile öz saygısı arasında anlamlı farklılık vardır. Anne babası boşanmış çocukların kaygı düzeyleri anne babası boşanmamış çocuklara göre daha yüksektir (Öztürk, 2006).

Lamb (1981), yaptığı araştırmalarda boşanma sonrası baba yokluğunun erkek çocuklarda öz saygısı ve duygusal gelişim açısından oldukça zararlı olduğunu belirlemiştir (Akt. Öztürk, 2006).

Boşanmayla ilgili yapılan araştırma sonuçları 1950'li yıllardan günümüze değişiklikler göstermektedir. Doksanlı yıllardan sonraki araştırmalar, boşanmanın mutlaka bir patoloji ile sonuçlanmadığını, hatta boşanmanın ilişkileri bitirmediğini, sadece bu ilişkilerin formunu değiştirdiğini öne süren araştırmalar olmuştur. Anderson ve Sabatelli'ye göre (1999), boşanma deneyimi yaşayan kişilerin homojen bir grup olarak ele alınmaması gerekmekte, bireylerin boşanma sürecini farklı şekillerde yaşayabileceği göz önünde bulundurulmalıdır. Çocukların boşanmadan nasıl etkilendiklerine dair yapılmış araştırmaların sonuçları ise birbirleriyle çelişmektedir. Kurdek'e göre (1981), boşanmadan olumsuz etkilenen çocuklar olduğu kadar olgunlaşarak bu deneyimden geçen çocuklar da mevcuttur (Korkut, 2003).

3. YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Modeli

Bu araştırmada, anne babası boşanmış ve boşanmamış 10-13 yaş grubundaki çocuklarda öz kavramlarını etkileyen faktörler belirlenmek istendiğinden ilişkisel tarama modeline göre modellenmiştir.

3.2. Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Araştırmanın evrenini İstanbul'da yaşayan anne babası boşanmış ve boşanmamış 10-13 yaş arası çocuklar oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini ise; İstanbul ili Sarıyer ilçesindeki bir özel okulda öğrenim gören 39 kız ve 30 erkek öğrenci olmak üzere toplam 69 öğrenci oluşturmaktadır. Öğrencilerin 36 tanesinin anne babası boşanmış, 33 tanesinin boşanmamıştır. Basit rastgele örnekleme yöntemi ile %10 hata oranında oranı ile 61 olarak tespit edilmiştir. Çalışmada ise toplam 69 çocuğa ulaşılmıştır.

3.3. Veri Toplama Araçları

Araştırmada, veri toplama aracı olarak "Kişisel Bilgi Formu" ve "Piers-Harris Çocuklar için Öz-Kavram Ölçeği" kullanılmıştır (Ek I ve II).

3.3.1. Kişisel Bilgi Formu

Araştırmanın birinci bölümünde öğrencilerin sosyo-demografik özelliklerini belirlemeye yönelik sorulardan, ayrıca anne-babanın boşanma durumundan etkilenip etkilenmediklerini belirlemek üzere bu yönde hazırlanmış sorulardan oluşmaktadır.

3.3.2. Piers-Harris Çocuklar İçin Öz Kavram Ölçeği

Piers ve Harris tarafından (1964) yılında Amerika Birleşik Devletlerinde geliştirilmiştir. Ölçek çocuklarda öz kavramının (ya da öz kavramının) gelişimini,

boyutlarını, kişilik ve çevre öğeleri ile ilişkilerini belirlemede kullanılır. Türkçe'ye uyarlaması 1985–1986 yıllarında Çataklı ve Öner tarafından yapılmıştır. Cronbach Alfa katsayıları ile iç tutarlılığı sınanan ölçeğin; güvenilirlik alfa değerleri 0.81 ve 0.89 arasındadır. Kendini bildirim türünde olan 80 maddeden oluşan ölçek beşinci sınıf ve üstü eğitim düzeyinde, sözel, grup halinde ya da bireysel olarak 10–19 yaş arasındaki bireylere uygulanabilmektedir. Soru formunun başında yer alan açıklayıcı yönerge ve ölçek maddeleri okuma-yazma bilen her bireyin kolayca anlayabileceği şekilde olup, yanıt formunda "Evet" ve "Hayır" şıklarını içeren iki sütun bulunmaktadır. Her soru maddesi için şıklardan uygun olanının işaretlenmesi istenen ölçeğin yanıtlama süresi yaklaşık 20 dakikadır. Cevaplandırmanın kodlanmasında olumlu ifadeleri içeren maddeler için 1=Evet, 0=Hayır olarak kodlanmış, olumsuz ifadeleri içeren maddelerde ise 0= Evet, 1=Hayır olarak tersten kodlanmıştır. Böylece ölçek puanı, yanıt anahtarına uyan maddelerin sayısal toplamı ile elde edilmiş olup ölçeğin ham puanı 0 ile 80 arasındadır. Ölçekten alınan puanın yüksek olması, bireyin kendisi hakkında olumlu; düşük olması ise olumsuz duygu ve düşüncelere sahip olduğunu göstermektedir.

Ölçeğin test- tekrar test yöntemi ve Pearson Momentler Çarpımı korelasyonu tekniğiyle hesaplanan değişmezlik katsayıları ilkökul için 0,72 ile 0,91; ortaokul için 0,79 ile 0,98 arasında değişmiştir. Kuder–Richardson 20 formülünün genelleştirilmiş bir formu olan alfa korelasyonları ile belirlenen iç tutarlılık katsayıları ilkökul için 0,87, ortaokul için 0,86 çıkmıştır. Yapı geçerliği için ise 656 ortaokul ve 732 lise, toplam 1388 öğrenciye PHÖ ile sınav kavramı envanteri uygulanmıştır. İki ölçek arasındaki korelasyonlar, ortaokul için -0,50, lise için -0,47 olarak ($p < 0,01$ anlam düzeyinde) bulunmuştur (Öner, 1997). Bu çalışma için 80 maddelik Piers-Harris Çocuklar İçin Öz Kavramı Ölçeğinin güvenilirliği 0,725 olarak elde edilmiştir.

3.4. Verilerin Toplanması ve Analizi

Çalışmada 10-13 yaş grubundaki çocukların kişisel bilgilerine ilişkin örneklem içerisindeki dağılımları Frekans Dağılımları ile belirlenmiştir. 10-13 yaş grubundaki çocukların öz kavramlarına ait düzeyleri betimsel istatistiklerden ortalama ve standart

sapma ile belirlenmiştir.

Çalışmada kullanılan ölçeğin güvenilirlik ve geçerlilik çalışmaları için Co. Alpha testi ve Faktör analizi uygulanmıştır. 10-13 yaş grubundaki çocukların öz kavramları anne-babası boşanan ve boşanmamış çocukların kişisel özelliklerine göre karşılaştırması Bağımsız Örneklem t testi veya tek yönlü varyans analizi (ANOVA) ile incelenmiştir. Farklı olan grupların tespit edilmesi amacı ile Sidak İkili karşılaştırma testi uygulanmıştır. Öz kavramının alt faktörleri arasındaki ilişkiler korelasyon Analize ile sınanmıştır.

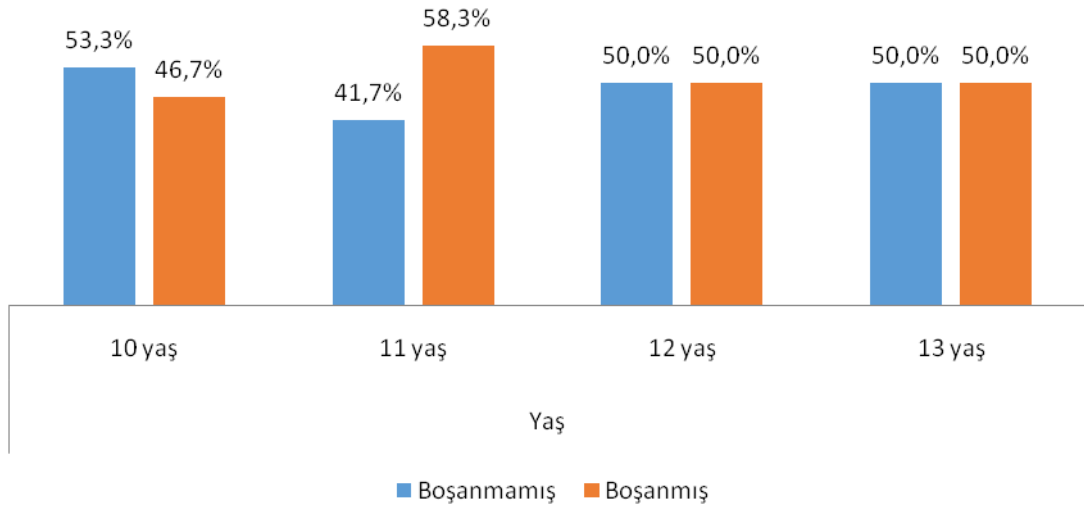
Çalışmada elde edilen bulgular değerlendirilirken, istatistiksel analizler için IBM SPSS Statistics 22.0 programı kullanılmıştır. Tüm analizler için anlamlılık seviyeleri $\alpha=0,05$ olarak belirlenmiştir.

4. BULGULAR

4.1. Örneklemedeki Bireylerin Demografik Özelliklerine İlişkin Bulgular

Araştırmanın bu bölümünde örnekleme dâhil 10-13 yaş grubundaki çocukların kişisel özelliklerinin örneklem dağılımları belirlenmiştir.

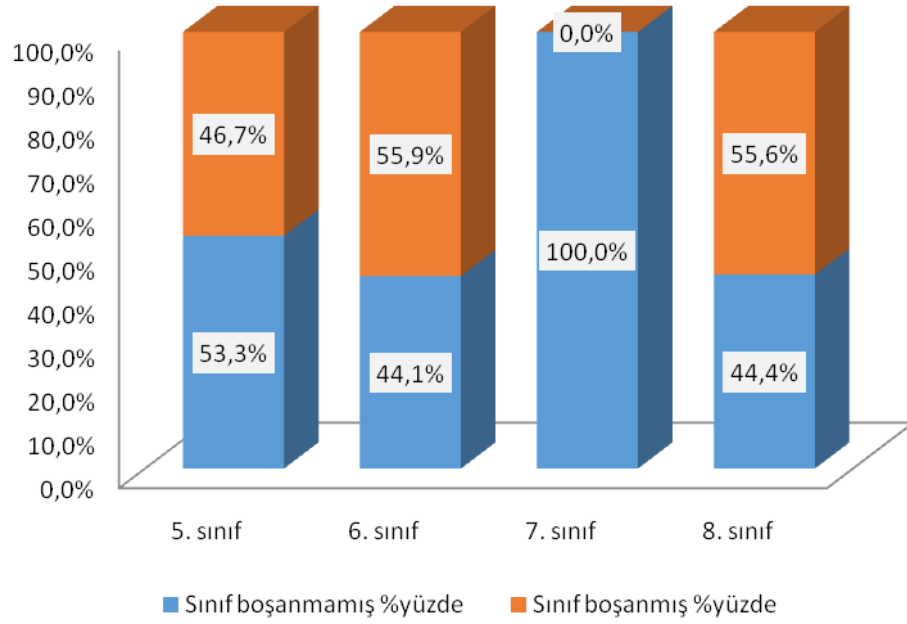
Çalışmaya dahil olan 10 yaşındaki çocukların ailelerinin %53,3'ü boşanmış, %46,7'si boşanmamış, 11 yaşındaki çocukların ailelerinin %41,7'si boşanmış, %58,3'ü boşanmamış. 12 yaşındaki çocukların ailelerinin %50'si boşanmış ve boşanmamış. 12 yaşındaki çocukların ailelerinin %50'si boşanmış ve boşanmamış olduğu tespit edilmiştir. İlgili grafik Şekil 4.1'de verilmiştir.



Şekil 4.1. Çocukların yaşlarına ilişkin pasta grafiği

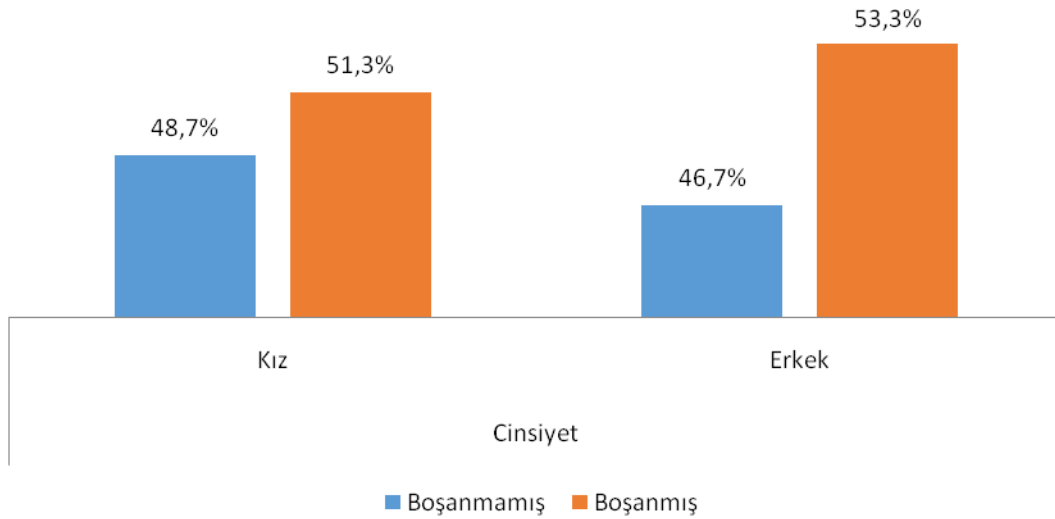
Araştırmaya katılan 5. sınıf öğrencilerinin ailelerinin %53,3'ü boşanmamış ve %46,7'si boşanmış ailelerin çocukları olduğu tespit edilmiştir. 6. sınıf öğrencilerinin ailelerinin %44,4'ü boşanmamış ve %55,9'u boşanmış olduğu tespit edilmiştir. 7. Sınıf öğrencilerinin ailelerinin tamamının ailelerinin boşanmamış olduğu tespit edilmiştir.

8. sınıf öğrencilerinin ailelerinin %44,4'ü boşanmamış ve %55,9'u boşanmış ailelerin çocukları olduğu görülmektedir. İlgili grafik Şekil 4.2'de verilmiştir.



Şekil 4.2. 10-13 Yaş Grubundaki Çocukların Sınıflarına İlişkin Pasta Grafiği

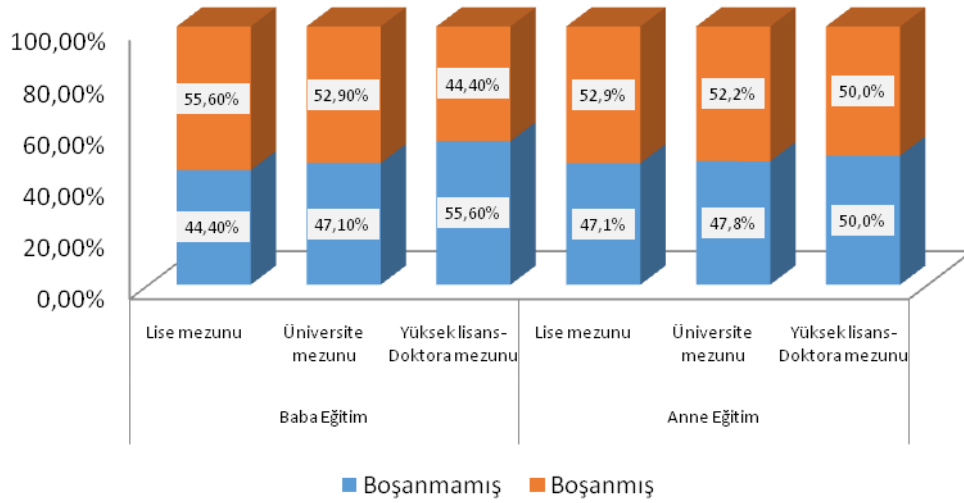
Kız öğrencilerin ailelerinin %48,7'si boşanmamış, %51,3'nün ise boşandığı görülmüştür. Erkek öğrencilerin ailelerinin %46,7'nin boşanmamış, %53,3'nün ise boşandığı görülmüştür. İlgili grafik Şekil 4.3'de verilmiştir.



Şekil 4.3. 10-13 Yaş Grubundaki Çocukların Cinsiyetlerine İlişkin Bar Grafiği

Şekil 4.4.'de 10-13 yaş grubundaki çocukların baba eğitim düzeylerine ilişkin bulgulara yer verilmiştir. Buna göre babaları lise mezunu olan çocuklarının %44,4'ü boşanmamış, %55,6'nın boşandığı hesaplanmıştır. Babaları üniversite mezunu olan çocukların %47,1'i boşanmamış, %52,9'nun boşandığı görülmektedir. Babaları lisansüstü düzeyde eğitime sahip olan çocukların %55,6'sı boşanmamış, %44,4'nün boşandığı görülmektedir.

Şekil 4.4.'de, 10-13 yaş grubundaki çocukların annelerinin eğitim düzeylerine ilişkin bulgulara yer verilmiştir. Buna göre anneleri lise mezunu olan çocuklarının %47,1'i boşanmamış, %52,9'nun boşandığı hesaplanmıştır. Anneleri üniversite mezunu olan çocukların %47,8'i boşanmamış, %52,2'nin boşandığı görülmektedir. Babaları lisansüstü düzeyde eğitime sahip olan çocukların %50'si boşanmamış, %50'si boşanmamış olduğu tespit edilmiştir.

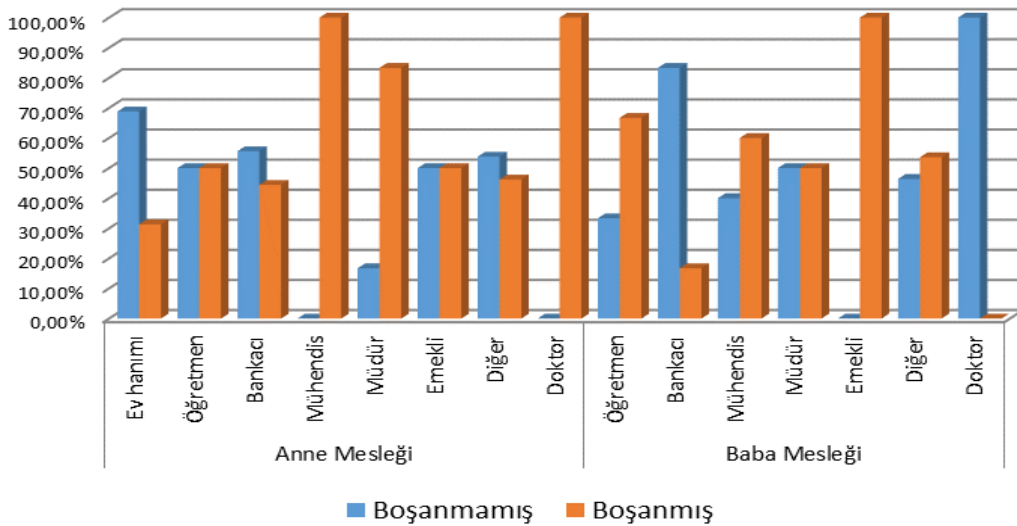


Şekil 4.4. 10-13 Yaş Grubundaki Çocukların Anne-Babalarının Eğitim Düzeylerine İlişkin Sütun Grafiği

10-13 yaş grubundan çocukların anne-baba mesleklerine ilişkin ifade açık uçlu olarak tasarlanmış ve verilen cevaplar kategorize edilerek Tablo 4.5'deki gibi gruplandırılmıştır. Buna göre 10-13 yaş grubundan çocukların annesi ev hanımı olan çocukların ailelerinin %68'8'i boşanmamış ve %31,3'ü boşanmıştır, annesi öğretmen

olan çocukların ailelerinin %50'si boşanmamış ve boşanmıştır, annesi bankacı olan çocukların ailelerinin %55,6'sı boşanmamış ve %44,4'ü boşanmıştır. Annesi mühendis olan çocukların ailelerinin tamamı boşanmıştır. Annesi müdür olan çocukların ailelerinin %16,7'si boşanmamış ve %83,3'ü boşanmıştır. Annesi emekli olan çocukların ailelerinin %50'si boşanmamış ve boşanmıştır. Annesi diğer meslek gruplarından olan çocukların ailelerinin %53,8'i boşanmamış ve %46,2'si boşanmıştır. Annesi doktor olan çocukların tamamının ailesi boşanmıştır.

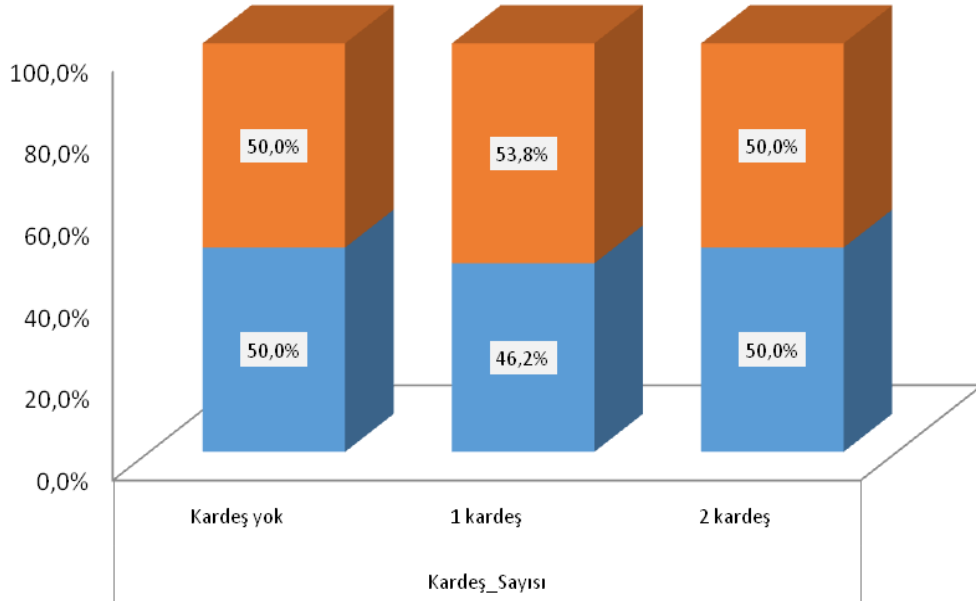
10-13 yaş grubundan çocukların babası öğretmen olan çocukların ailelerinin %33'ü boşanmamış ve %66,7'si boşanmıştır, babası bankacı olan çocukların ailelerinin %88,3'ü boşanmamış ve %11,7'si boşanmıştır. Babası mühendis olan çocukların ailelerinin %40'ı boşanmamış ve %60'ı boşanmıştır. Babası müdür olan çocukların ailelerinin %16,7'si boşanmamış ve %83,3'ü boşanmıştır. Babası emekli olan çocukların ailelerinin tamamı boşanmıştır. Babası diğer meslek gruplarından olan çocukların ailelerinin %46,4'ü boşanmamış ve %53,6'sı boşanmıştır. Babası doktor olan çocukların tamamının ailesi boşanmamıştır.



Şekil 4.5. 10-13 Yaş Grubundaki Çocukların Anne-Baba Mesleklerine İlişkin Sütun Grafiği

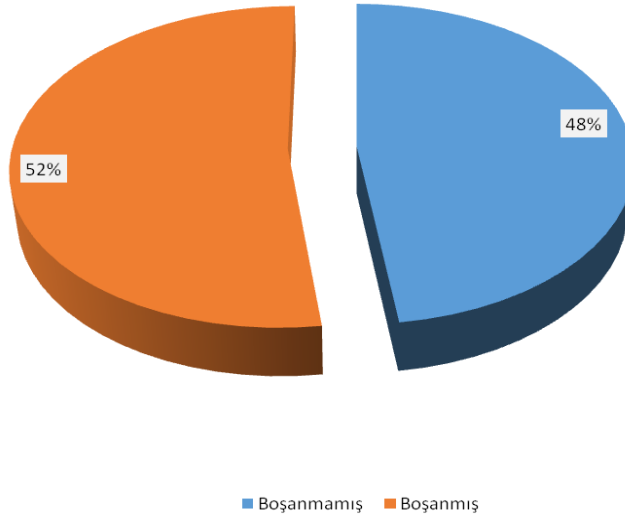
10-13 yaş grubundaki çocukların kardeş sayılarına ilişkin bulgulara Şekil 4.6'da

yer verilmiştir. Buna göre kardeşi olmayan çocuklarının ailelerinin %50'sinin boşanmış ve boşanmamış olduğu tespit edilmiştir. Bir kardeşi olan çocukların ailelerinin %46,2'sinin boşanmadığı ve %53,8'nin boşandığı tespit edilmiştir. İki kardeşi olan çocukların ailelerinin %50'nin boşanmadığı ve boşandığı tespit edilmiştir.



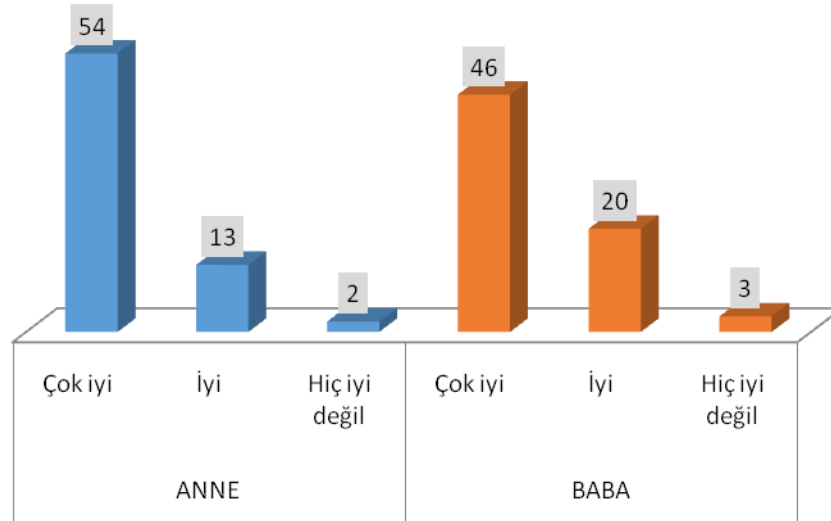
Şekil 4.6. 10-13 Yaş Grubundaki Çocukların Kardeş Sayılarına İlişkin Bar Grafiği

10-13 yaş grubundaki çocukların anne-babalarının boşanma durumuna ilişkin bulgulara Şekil 4.7'de yer verilmiştir. Buna göre örnekleme konu olan çocuklarının %47,8'inin anne-babası boşanmamış, %52,2'sinin anne babası ise boşanmıştır. Anne-baba boşanma durumuna göre araştırmaya konu olan çocukların örnekleme dağılımlarının homojene yakın olduğu söylenebilir.



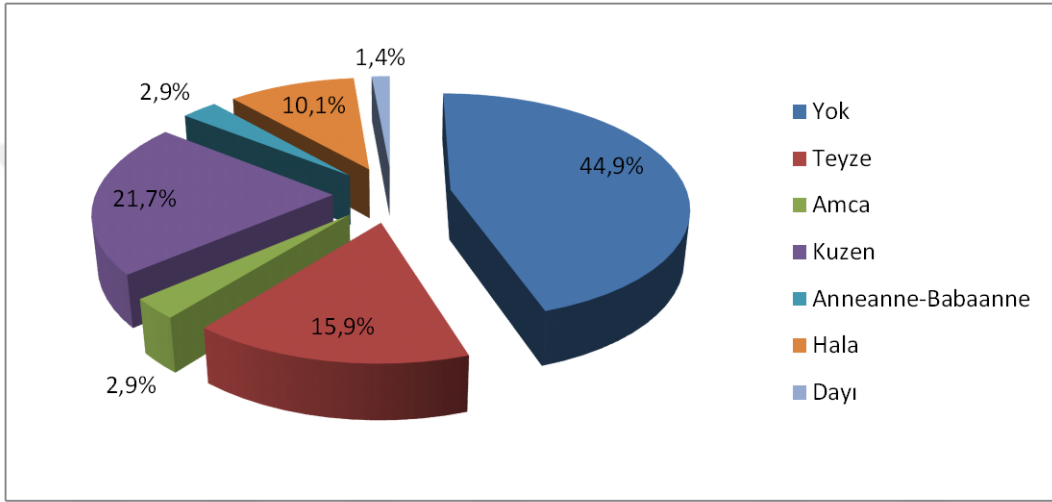
Şekil 4.7. 10-13 Yaş Grubundaki Çocukların Anne-Babalarının Boşanma Durumuna İlişkin Pasta Grafiği

10-13 yaş grubundaki çocukların anne-babaları ile olan ilişkilerine ilişkin frekans dağılımları Şekil 4.8’de verilmiştir. Buna göre 10-13 yaş grubundaki çocukların %78,3’ünün annesi ile ilişkisi çok iyi iken, %18,8’inin iyi, %2,9’unun ise hiç iyi değildir. 10-13 yaş grubundaki çocukların %66,7’sinin babası ile ilişkisi çok iyi iken, %29,0’ının iyi, %4,3’ünün ise hiç iyi değildir.



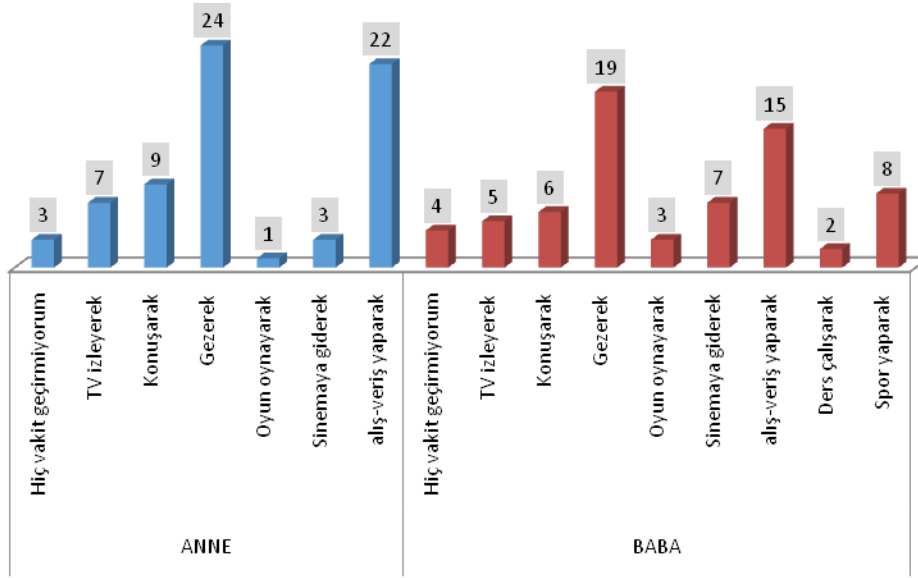
Şekil 4.8. 10-13 Yaş Grubundaki Çocukların Anne-Babaları İle Olan İlişkilerine İlişkin Bar Grafiği

10-13 yaş grubundaki çocukların yakın hissettikleri akrabalarına ilişkin frekans dağılımları Şekil 4.9'da verilmiştir. Buna göre 10-13 yaş grubundaki çocukların %44,9'u kendilerini yakın hissettikleri akrabalarının olmadığını belirtirken %55,1' kendilerini yakın hissettikleri akrabalarının olduğunu belirtmiştir. Yakın hissettiklerini belirten toplam 38 çocuğun %28,9'u yakın hissettiği akrabasının teyzesi olduğunu, %5,3'ü amcası olduğunu, %39,5'i kuzeni olduğunu, %5,3'ü anneanne-babaanne olduğunu, %18,4'ü halası olduğunu, %2,6'sı ise dayısı olduğunu belirtmiştir.



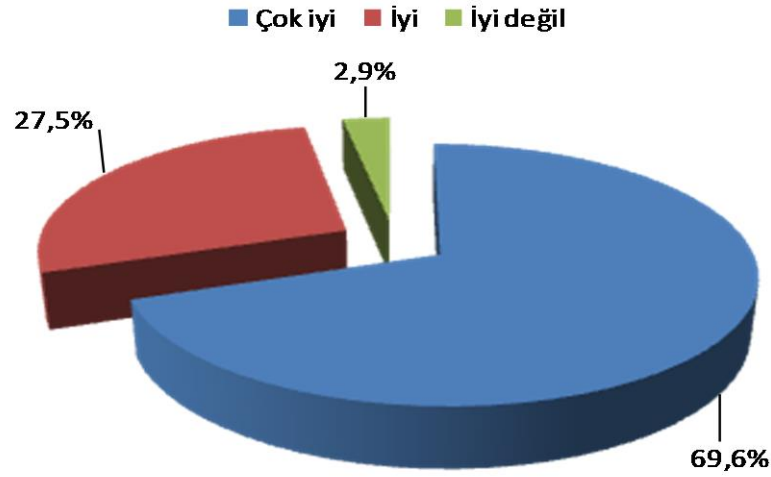
Şekil 4.9. 10-13 Yaş Grubundaki Çocukların Yakın Hissettikleri Akrabalarına İlişkin Pasta Grafiği

10-13 yaş grubundaki çocukların anne-babaları ile nasıl vakit geçirdiklerine ilişkin frekans dağılımları Şekil 4.10'da verilmiştir. Buna göre 10-13 yaş grubundaki çocukların %4,3'ü anneleri ile hiç vakit geçirmediğini belirtirken, %10,1'i TV izleyerek, %13,0'ı konuşarak/sohbet ederek, %34,8'i gezerek, %1,4'ü oyun oynayarak, %4,3'ü sinemaya giderek, %31,9'u ise alışveriş yaparak vakit geçirdiğini belirtmiştir. 10-13 yaş grubundaki çocukların %5,8'i babaları ile hiç vakit geçirmediğini belirtirken, %7,2'si TV izleyerek, %8,7'si konuşarak/sohbet ederek, %27,5'i gezerek, %4,3'ü oyun oynayarak, %10,1'i sinemaya giderek, %21,7'si alışveriş yaparak, %2,9'u ders çalışarak, %11,6'sı ise spor yaparak (maç vb.) vakit geçirdiğini belirtmiştir.



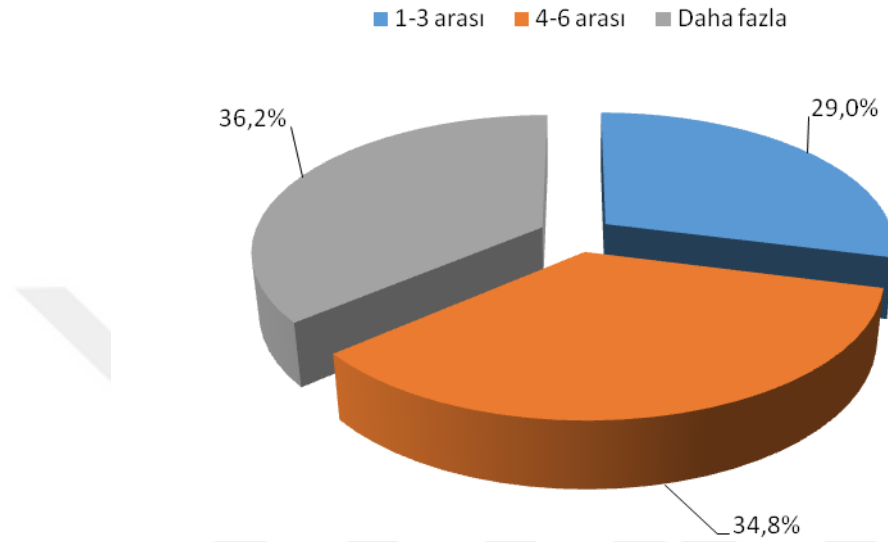
Şekil 4.10. 10-13 Yaş Grubundaki Çocukların Anne-Babaları İle Nasıl Vakit Geçirdiklerine İlişkin Sütun Grafiği

10-13 yaş grubundaki çocukların arkadaş ilişkilerine ilişkin frekans dağılımları Şekil 4.11’de verilmiştir. Buna göre 10-13 yaş grubundaki çocukların %69,6’sı arkadaş ilişkilerinin çok iyi olduğunu belirtirken, %27,5’i iyi, %2,9’u ise iyi olmadığını belirtmiştir.



Şekil 4.11. 10-13 Yaş Grubundaki Çocukların Arkadaş İlişkilerine İlişkin Pasta Grafiği

10-13 yaş grubundaki çocukların yakın arkadaş sayılarına ilişkin frekans dağılımları Şekil 4.12’de verilmiştir. Buna göre 10-13 yaş grubundaki çocukların %29,0’ı 1-3 arası yakın arkadaşı olduğunu belirtirken, %34,8’i 4-6 arası, %36,2’si ise 6’dan fazla yakın arkadaşı olduğunu belirtmiştir.



Şekil 4.12. Boşanmış ve Boşanmamış Ailelerden Gelen Çocukların Öz Benlik Kavramlarına İlişkin Pasta Grafiği

4.2. Anne-Babası Boşanmış Çocuklara İlişkin Bulgular

Araştırmanın bu bölümünde anne-babasının boşandığını belirten 36 çocuk üzerinden elde edilen bulgulara yer verilmiştir.

Tablo 4.1. Anne-Babası Boşanan 10-13 Yaş Grubundan Çocukların Kiminle Yaşadıklarına İlişkin Frekans Dağılımları

Kiminle yaşıyor	n	%Yüzde
Annemle Yaşıyorum	31	86,1
Babamla Yaşıyorum	4	11,1
Yakın Akrabamla Yaşıyorum	1	2,78
Toplam	36	100,0

Tablo 4.1’de anne-babası boşanan 36 çocuğun kiminle yaşadıklarına ilişkin bulgular verilmiştir. Buna göre, anne-babası boşanan çocukların %86,1’i annesi ile

yaşadığını, %11,1'i babasıyla yaşadığını, %2,78'i ise yakın akrabası ile yaşadığını belirtmiştir.

Tablo 4.2. Anne-Babası Boşanan 10-13 Yaş Grubundan Çocukların Anne-Babalarının Kaç Yıl Önce Boşandıklarına İlişkin Frekans Dağılımları

Kaç yıl önce boşandılar	n	%Yüzde
6 aydan az	4	11,1
6 ay-1 yıl	5	13,9
1-2 yıl	4	11,1
2-3 yıl	3	8,3
3-5 yıl	3	8,3
5 yıldan fazla	17	47,2
Toplam	36	100,0

Tablo 4.2'de anne-babası boşanan 36 çocuğun anne-babalarının kaç yıl önce boşandıklarına ilişkin frekans dağılımları verilmiştir. Buna göre anne-babası boşanan çocukların %11,1'i anne-babası 6 aydan az süre önce boşandığını belirtirken, %13,9'unun 6 ay- 1 yıl kadar önce, %11,1'i 1-2 yıl kadar önce, %8,3'ü 2-3 yıl kadar önce, %8,3'ü 3-5 yıl kadar önce, %47,2'si ise 5 yıldan fazla süre önce boşandıklarını belirtmiştir.

Tablo 4.3. Anne-Babası Boşanan 10-13 Yaş Grubundan Çocukların Boşanmadaki Yaşlarına İlişkin Frekans Dağılımları

Boşanmadaki Yaşı	n	%Yüzde
7 yaş veya daha küçük	18	50,0
7 yaşından büyük	18	50,0
Toplam	36	100,0

Tablo 4.3'de anne-babası boşanan 36 çocuğun boşanma zamanındaki yaşlarına ilişkin frekans dağılımları verilmiştir. Anket formunda anne-babası boşanmış çocuklara yönelik boşanma zamanındaki yaş sorusu açık uçlu bırakıldığından betimsel istatistikler dikkate alınmıştır. Anne-babası boşandığında en küçük 10 yaşında en büyük 13 yaşında olan çocukların boşanma zamanındaki yaş ortalamaları $7,44 \pm (2,33)$. Buna göre çocukların %50,0'si anne-babaları boşandığında 7 yaşında veya daha küçük olduğunu

belirtirken, %50'si 7 yaşından büyük olduğunu belirtmiştir.

Tablo 4.4. Anne-Babası Boşanan 10-13 Yaş Grubundan Çocukların Aynı Evde Kalmadıklarını Ebeveynlerini Ne Sıklıkla Gördüklerine İlişkin Frekans Dağılımları

Anne/Baba	Ne sıklıkla görüşüyorsunuz	n	%Yüzde
Anne	Her gün	34	94,4
	Ayda 1-2	1	2,8
	Yılda birkaç kez	1	2,8
Baba	Her gün	3	8,3
	Haftada 1-2 kez	20	55,6
	İki haftada 1	8	22,2
	Ayda 1-2	3	8,3
	Yılda birkaç kez	1	2,8
	Hiç	1	2,8

Tablo 4.4'de anne-babası boşanan 36 çocuğun aynı evde kalmadıkları ebeveynleri ile ne sıklıkla görüştiklerine ilişkin frekans dağılımları verilmiştir. Buna göre anne-babası boşanan çocukların %94,4'ü annesini her gün gördüğünü, %2,8'i ayda 1-2 kere gördüğünü, %2,8'i yılda birkaç kez gördüğünü belirtmiştir. Anne-babası boşanan çocukların %8,3'ü babası ile her gün görüştüğünü, %55,6'sı haftada 1-2 kere görüştüğünü, %22,2'si iki haftada bir görüştüğünü, %8,3'ü ayda 1-2 kere görüştüğünü, %2,8'i ise hiç görüşmediğini belirtmiştir.

Tablo 4.5. Anne-Babası Boşanan 10-13 Yaş Grubundan Çocukların Anne-Babalarının Yeniden Evlenme Durumlarına İlişkin Frekans Dağılımları

Anne/Baba	Yeniden evlenme durumu	n	%Yüzde
Anne	Hayır, Evlenmedi	32	88,9
	Evet, Evlendi	4	11,1
Baba	Hayır, Evlenmedi	29	80,6
	Evet, Evlendi	7	19,4

Tablo 4.5'de anne-babası boşanan 36 çocuğun anne-babalarının tekrar evlenip evlenmediğine ilişkin frekans dağılımları verilmiştir. Buna göre anne-babası boşanan

çocukların %88,9'unun annesi yeniden evlenmezken %11,1'inin annesi yeniden evlenmiştir. Anne-babası boşanan çocukların %80,6'sının babası yeniden evlenmezken %19,4'ünün babası yeniden evlenmiştir. Annesi yeniden evlenen çocukların ortalama yaşı $12,42 \pm (2,87)$ iken, babası yeniden evlenen çocukların ortalama yaşı $9,11 \pm (2,19)$ olarak hesaplanmıştır.

Tablo 4.6. Anne-Baba Ayrılmadan Önce ve Ayrıldıktan Sonraki Ev Ortamlarına İlişkin Frekans Dağılımları

	Ev ortamındaki durum	n	%Yüzde
Ayrılmadan önce	Çok iyi	2	5,6
	İyi	14	38,9
	İyi değil	16	44,4
	Hiç iyi değil	4	11,1
Ayrıldıktan sonra	Çok iyi	14	38,9
	İyi	21	58,3
	İyi değil	1	2,8
	Hiç iyi değil	-	-

Tablo 4.6'da anne-babası boşanan 36 çocuğun anne-babası boşanmadan önce ve boşandıktan sonraki ev ortamlarına ilişkin frekans dağılımları verilmiştir. Buna göre anne-babası boşanan çocukların %5,6'sı boşanmadan önce ev ortamının çok iyi olduğunu, %38,9'u iyi olduğunu, %44,4'ü iyi olmadığını, %11,1'i ise hiç iyi olmadığını belirtirken, boşanmadan sonra çocukların %38,9'u ev ortamının iyi olduğunu, %58,3'ü iyi olduğunu, %2,8'i ise iyi olmadığını belirtmiştir.

Tablo 4.7. Anne-Babası Boşanan 10-13 Yaş Grubundan Çocukların Ayrıldıktan Sonra Anne-Babaya Karşı Duygu Düşüncelerine İlişkin Frekans Dağılımları

Anne/Baba	Ayrıldıktan sonra duygu düşünce	n	%Yüzde
Anne	Öfkeliyim	3	8,3
	Üzgünüm	5	13,9
	Onu anlıyorum	26	72,2
	Hayal kırıklığı yaşıyorum	2	5,6
Baba	Öfkeliyim	7	19,4
	Üzgünüm	5	13,9
	Onu anlıyorum	22	61,1
	Hayal kırıklığı yaşıyorum	2	5,6

Tablo 4.7’de anne-babası boşanan 36 çocuğun ayrıldıktan sonra anne-babaya karşı duygu düşüncelerine ilişkin frekans dağılımları verilmiştir. Buna göre anne-babası boşanan çocukların %8,3’ü anneye karşı öfkeli olduğunu belirtirken, %13,9’u üzgün olduğunu, %72,2’si anlayışlı olduğunu, %5,6’sı ise hayal kırıklığı yaşadığını belirtmiştir. Anne-babası boşanan çocukların %19,4’ü babaya karşı öfkeli olduğunu belirtirken, %13,9’u üzgün olduğunu, %61,1’i anlayışlı olduğunu, %5,6’sı ise hayal kırıklığı yaşadığını belirtmiştir.

Tablo 4.8. Anne-Babası Boşanan 10-13 Yaş Grubundan Çocukların Boşandıktan Sonra Anne-Babanın Görüşme Durumlarına İlişkin Frekans Dağılımları

Boşandıktan Sonra Anne-Babanın Görüşme	n	%Yüzde
Evet	19	52,8
Hayır	17	47,2
Toplam	36	100,0

Tablo 4.8’den görüldüğü üzere, anne-babasının boşandığını belirten 36 çocuğun 52,5’i anne-babasının boşanmadan sonra görüştüğünü, %47,2’si boşanmadan sonra anne-babasının görüşmediğini belirtmiştir. Ayrıca, anne-babasının görüştüğünü belirten 19 çocuğun 6’sı (%31,6) yüz yüze görüştiklerini belirtirken, 13’ü (%68,4) telefon, mesaj vb. gibi iletişim tekniklerini kullanarak görüştiklerini belirtmiştir. Anne babasının ayrıldıktan sonra görüştiklerini belirten 19 çocuğun 8’i (%44,4) haftada 1-2

defa görüştiklerini, 6'sı (%33,3) 15 günde 1-2 defa görüştiklerini, 4'ü (%22,2) ayda 1-2 defa görüştiklerini belirtmiştir.

Tablo 4.9. Anne-Babası Boşanan 10-13 Yaş Grubundan Çocukların Anne-Babaları Boşandıktan Sonra Sorun Yaşama Durumlarına İlişkin Frekans Dağılımları

Çocukların Anne-Babaları Boşandıktan Sonra Sorun Yaşamaları	N	%Yüzde
Evet	15	41,7
Hayır	21	58,3
Toplam	36	100,0

Tablo 4.9'dan görüldüğü üzere, anne-babasının boşandığını belirten 36 çocuğun %41,7'si anne-babaları boşandıktan sonra sorun yaşadığını belirtmiş, %58,3'i ise sorun yaşamadığını belirtmiştir. Sorun yaşadığını belirten 15 çocuğun hangi alanlarda sorun yaşadığını belirtmek için çoktan seçmeli soru yöneltilmiş ve alınan cevaplar doğrultusunda en fazla sorunun sırası ile aile ilişkileri, dersler ve arkadaş ilişkileri olduğu saptanmıştır.

Tablo 4.10. Anne-Babası Boşanan 10-13 Yaş Grubundan Çocukların Ayrılmadan Önce Anne-Baba İle Olan İlişki Durumlarına İlişkin Frekans Dağılımları

Anne/Baba	Ayrılmadan Önce Anne-Baba İle Olan İlişki Durumları	n	%Yüzde
Anne	Çok iyi	10	27,8
	İyi	20	55,6
	İyi değil	4	11,1
	Hiç iyi değil	2	5,6
Baba	Çok iyi	7	19,4
	İyi	24	66,7
	İyi değil	4	11,1
	Hiç iyi değil	1	2,8

Tablo 4.10'dan görüldüğü üzere, anne-babasının boşandığını belirten 36 çocuğun %27,8'i boşanmadan önce annesi ile ilişkisinin çok iyi olduğunu, %55,6'sı iyi olduğunu, %11,1'i iyi olmadığını, %5,6'sı ise hiç iyi olmadığını belirtmiştir. Anne-

babasının boşandığını belirten çocukların %27,8'i boşanmadan önce annesi ile ilişkisinin çok iyi olduğunu, %55,6'sı iyi olduğunu, %11,1'i iyi olmadığını, %5,6'sı ise hiç iyi olmadığını belirtmiştir. Anne-babasının boşandığını belirten çocukların %19,4'ü boşanmadan önce babası ile ilişkisinin çok iyi olduğunu, %66,7'i iyi olduğunu, %11,1'i iyi olmadığını, %2,8'i ise hiç iyi olmadığını belirtmiştir.

Tablo 4.11. Anne-Babası Boşanan 10-13 Yaş Grubundan Çocukların Ayrılmadan Sonra Anne-Baba İle Olan İlişki Durumlarına İlişkin Frekans Dağılımları

Anne/Baba		n	%Yüzde
Anne	Çok iyi	18	50,0
	İyi	16	44,4
	İyi değil	1	2,8
	Hiç iyi değil	1	2,8
Baba	Çok iyi	12	33,3
	İyi	20	55,6
	İyi değil	1	2,8
	Hiç iyi değil	3	8,3

Tablo 4.11'den görüldüğü üzere, anne-babasının boşandığını belirten 36 çocuğun %50,0'ı boşanmadan sonra annesi ile ilişkisinin çok iyi olduğunu, %44,4'ü iyi olduğunu, %2,8'i iyi olmadığını, %5,6'sı ise hiç iyi olmadığını belirtmiştir. Anne-babasının boşandığını belirten çocukların %27,8'i boşanmadan önce annesi ile ilişkisinin çok iyi olduğunu, %55,6'sı iyi olduğunu, %11,1'i iyi olmadığını, %5,6'sı ise hiç iyi olmadığını belirtmiştir. Anne-babasının boşandığını belirten çocukların %33,3'ü boşanmadan sonra babası ile ilişkisinin çok iyi olduğunu, %55,6'sı iyi olduğunu, %2,8'i iyi olmadığını, %8,3'ü ise hiç iyi olmadığını belirtmiştir.

4.3. Araştırma Sorularına İlişkin Bulgular

4.3.1. Boşanmış ve Boşanmamış Ailelerden 10-13 Yaş Arasındaki Çocukların Öz Kavramları Arasında Fark Var mıdır?

Aileleri boşanan ve boşanmayan çocukların öz kavramları alt boyut puanları arasındaki farklılıkların incelenmesi amacı ile t testi uygulanmıştır. Elde edilen sonuçlar

Tablo 4.12’de verilmiştir.

Tablo 4.12. Anne-Baba Boşanma Durumlarına Göre Çocukların Öz Kavramları

Boyutlar	Boşanma Durumu	n	X	s.s	t	p
Mutluluk- Doyum	Boşanmamış	33	9,30	1,76	0,81	0,42
	Boşanmış	36	8,94	1,91		
Kavram	Boşanmamış	33	8,18	1,38	-0,11	0,91
	Boşanmış	36	8,22	1,57		
Popülarite	Boşanmamış	33	8,30	2,40	0,58	0,56
	Boşanmış	36	7,94	2,69		
Davranış ve Uyma	Boşanmamış	33	11,09	1,94	-0,20	0,84
	Boşanmış	36	11,19	2,33		
Fiziksel Görünüm	Boşanmamış	33	5,79	1,82	-1,64	0,11
	Boşanmış	36	6,58	2,18		
Zihinsel ve Okul Durumu	Boşanmamış	33	4,30	1,61	-1,01	0,32
	Boşanmış	36	4,72	1,81		
Toplam Puan	Boşanmamış	33	51,27	1,32	-0,50	0,62
	Boşanmış	36	52,33	1,65		

Anne-babalarının boşanıp boşanmamasının çocukların cinsiyet değişkeni dikkate alındığında öz kavramlarının hiçbir alt boyutunda ve toplam boyutta anlamlı bir fark oluşturmadığı görülmektedir ($p>0,05$).

4.3.2. Boşanmış ve Boşanmamış Ailelerden 10-13 Yaş Arasındaki Çocukların Cinsiyetleri ile Öz Kavramları Arasında Bir Fark Var mıdır?

Anne- babası boşanmamış ve boşanmış çocukların cinsiyetlerinin öz kavramları alt boyut puanları arasındaki farklılıkların incelenmesi amacı ile t testi analizi uygulanmıştır. Elde edilen sonuçlar Tablo 4.13’de verilmiştir.

Tablo 4.13. Anne- Babası Boşanmamış ve Boşanmış Çocukların Cinsiyetlerine Göre Öz Kavramları

Boyutlar	Cinsiyet	n	Ortalama	s.s	F	p
Mutluluk Doyum	Boşanmamış Kız	19	9,26	1,55	0,38	0,77
	Boşanmamış Erkek	14	9,35	2,06		
	Boşanmış Kız	19	8,73	1,79		
	Boşanmış Erkek	16	9,06	2,08		
Kaygı	Boşanmamış Kız	19	8,21	1,51	1,39	0,94
	Boşanmamış Erkek	14	8,14	1,23		
	Boşanmış Kız	19	8,05	1,58		
	Boşanmış Erkek	16	8,38	1,63		
Popülarite	Boşanmamış Kız	19	8,37	1,77	0,28	0,84
	Boşanmamış Erkek	14	8,21	3,14		
	Boşanmış Kız	19	7,63	3,04		
	Boşanmış Erkek	16	8,12	2,24		

Tablo 13'den Devam

Davranış Uyma	Boşanmamış Kız	19	11,21	1,69	0,20	0,90
	Boşanmamış Erkek	14	10,93	2,09		
	Boşanmış Kız	19	10,94	2,59		
	Boşanmış Erkek	16	10,44	2,15		
Fiziksel Görünüm	Boşanmamış Kız	19	6,26	1,56	1,60	0,20
	Boşanmamış Erkek	14	5,14	2,06		
	Boşanmış Kız	19	6,47	1,56		
	Boşanmış Erkek	16	6,16	2,06		
Zihinsel Okul Durumu	Boşanmamış Kız	19	4,94	1,75	4,41	0,07*
	Boşanmamış Erkek	14	3,43	1,45		
	Boşanmış Kız	19	5,21	1,67		
	Boşanmış Erkek	16	4,00	1,67		
Toplam Puan	Boşanmamış Kız	19	48,26	5,72	0,43	0,73
	Boşanmamış Erkek	14	45,21	7,67		
	Boşanmış Kız	19	47,05	9,64		
	Boşanmış Erkek	16	47,58	7,51		

Tablo 4.13'e göre boşanmamış ailelerden gelen çocukların cinsiyetleri göz önüne alındığında öz kavramının yalnızca Zihinsel Okul Durumu boyutunda istatistiki açıdan anlamlı fark bulunmuştur. Boşanmış ailedeki kız çocuklarının ortalama boyut puanlarının boşanmış ailedeki erkeklerden ve boşanmamış ebeveynlerin çocuklarından sınırlı anlamlılık düzeyinde daha yüksek çıktığı görülmüştür ($t=2,99$, $p=0,07$, $p<0,1$).

Diğer alt boyutlarında ise istatistiki açıdan anlamlı bir fark bulunmamaktadır (bkn. Tablo 4.13).

4.3.3. Boşanma Sırasında Çocuğun Yaşı Değişkenine Bağlı Olarak Öz Kavramı Farklılaşmakta mıdır?

Anne babası boşanan çocukların yaşları ile öz kavramları alt boyut puanları arasındaki farklılıkların incelenmesi amacı ile t testi uygulanmıştır. Elde edilen sonuçlar Tablo 4.14’de verilmiştir.

Tablo 4.14. Boşanma Gerçekleştiğinde Çocukların Yaşına Göre Öz Kavramlarının Karşılaştırılması

Boyutlar	Yaş	n	Ortalama	s.s	t	p
Mutluluk Doyum	7 yaş veya daha küçük	18	9,44	1,85	1,60	0,12
	7 yaşından büyük	18	8,44	1,89		
Kaygı	7 yaş veya daha küçük	18	7,83	1,58	-1,51	0,14
	7 yaşından büyük	18	8,61	1,50		
Popülarite	7 yaş veya daha küçük	18	8,22	2,65	0,61	0,54
	7 yaşından büyük	18	7,67	2,79		
Davranış Uyma	7 yaş veya daha küçük	18	11,50	1,89	0,78	0,44
	7 yaşından büyük	18	10,89	2,72		
Fiziksel Görünüm	7 yaş veya daha küçük	18	6,83	2,18	0,68	0,50
	7 yaşından büyük	18	6,33	2,22		
Zihinsel Okul Durumu	7 yaş veya daha küçük	18	5,11	1,88	1,30	0,20
	7 yaşından büyük	18	4,33	1,71		
Toplam Puan	7 yaş veya daha küçük	18	50,60	9,79	1,18	0,25
	7 yaşından büyük	18	54,50	9,92		

Tablo 4.14'e göre boşanma gerçekleştiğinde çocukların yaşının yediden büyük ve küçük olmasının Mutluluk Doyum, Kaygı, Popülarite, Davranış Uyuma, Fiziksel Görünüm ve Zihinsel Okul Durumu alt boyutları ve toplam puan üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığı tespit edilmiştir ($p>0,05$).

4.3.4. Boşanma Üzerinden Geçen Süre ile Öz Kavramı Arasında Anlamlı Bir İlişki Var mıdır?

Ailesi boşanmış çocukların boşanma üzerinden geçen süreye göre öz kavramları alt boyut puanları arasında istatistiki açıdan anlamlı bir farklılık olup olmadığını incelemek amacı ile varyans analizi uygulanmıştır. Elde edilen sonuçlar Tablo 4.15'de verilmiştir.

Tablo 4.15. Boşanma Üzerinden Geçen Süre Değişkenine Bağlı Olarak Öz Kavram Puanlarının Karşılaştırılması

Boyutlar	Boşanma Üzerinden Geçen süre	n	Ortalama	s.s	F	p
Mutluluk Doyum	6 aydan az	4	9,25	2,22	0,64	0,67
	6 ay-1 yıl	5	8,20	0,45		
	1-2 yıl	4	7,00	2,71		
	2-3 yıl	3	10,00	1,00		
	3-5 yıl	3	9,00	1,73		
	5 yıldan fazla	17	9,35	1,90		
Kaygı	6 aydan az	4	8,50	1,29	1,42	0,25
	6 ay-1 yıl	5	8,60	0,55		
	1-2 yıl	4	8,25	2,63		
	2-3 yıl	3	9,00	2,00		
	3-5 yıl	3	7,67	0,58		
	5 yıldan fazla	17	8,00	1,70		
Popülarite	6 aydan az	4	9,25	0,96	0,34	0,89
	6 ay-1 yıl	5	8,20	1,92		
	1-2 yıl	4	4,50	3,51		
	2-3 yıl	3	7,33	2,52		
	3-5 yıl	3	9,33	2,08		
	5 yıldan fazla	17	8,24	2,68		

Tablo 4.15'den Devam

Davranış Uyma	6 aydan az	4	10,75	1,71	1,98	0,11
	6 ay-1 yıl	5	12,00	2,65		
	1-2 yıl	4	9,50	4,12		
	2-3 yıl	3	12,33	1,53		
	3-5 yıl	3	11,67	3,51		
	5 yıldan fazla	17	11,18	1,81		
Fiziksel Görünüm	6 aydan az	4	7,50	1,29	0,71	0,62
	6 ay-1 yıl	5	5,80	2,17		
	1-2 yıl	4	4,75	3,30		
	2-3 yıl	3	7,00	1,00		
	3-5 yıl	3	6,33	2,52		
	5 yıldan fazla	17	7,00	2,12		
Zihinsel Okul Durumu	6 aydan az	4	4,75	2,06	0,99	0,44
	6 ay-1 yıl	5	4,80	1,92		
	1-2 yıl	4	4,50	1,73		
	2-3 yıl	3	4,00	1,00		
	3-5 yıl	3	3,00	1,00		
	5 yıldan fazla	17	5,18	1,94		
Toplam Puan	6 aydan az	4	54,75	7,04	0,90	0,49
	6 ay-1 yıl	5	52,40	8,61		
	1-2 yıl	4	43,00	16,73		
	2-3 yıl	3	53,66	7,37		
	3-5 yıl	3	54,12	6,08		
	5 yıldan fazla	17	52,33	9,73		

Tablo 4.15'e göre boşanma üzerinden geçen sürenin Mutluluk Doyum, Kaygı, Popülarite, Davranış Uyma, Fiziksel Görünüm ve Zihinsel Okul Durumu alt boyutları ve toplam puan üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığı tespit edilmiştir ($p>0,05$).

4.3.5. Boşanmadan Sonra Çocuğun Birlikte Yaşadığı Ebeveyni Değişkeni Dikkate Alındığında Öz Benlik Kavramında Farklılık Olmakta mıdır?

Anne-babası boşanmamış ve boşanmış çocukların boşanma sonrası birlikte yaşadığı ebeveyni dikkate alındığında öz kavramları alt boyut puanları ve toplam

puanları arasındaki farklılıkların incelenmesi amacı ile t testi analizi uygulanmıştır. Elde edilen sonuçlar Tablo 4.16’da verilmiştir.

Tablo 4.16. Anne- Babası Boşanmış Çocukların Kiminle Yaşadığına Göre Öz Kavramları Alt Boyut Puanları Ve Toplam Puanlarının Karşılaştırılması

Boyutlar	Kiminle Yaşadığı	n	X	s.s	T	p
Mutluluk- Doyum	Anne ile	31	9,03	1,68	1,28	0,21
	Baba ile	4	7,75	3,30		
Kavram	Anne ile	31	8,12	1,61	-,73	0,47
	Baba ile	4	8,75	1,50		
Popülarite	Anne ile	31	7,96	2,50	0,67	0,51
	Baba ile	4	7,00	4,24		
Davranış ve Uyma	Anne ile	31	11,10	2,38	-0,52	0,61
	Baba ile	4	11,75	2,36		
Fiziksel Görünüm	Anne ile	31	6,51	2,19	0,01	0,99
	Baba ile	4	6,50	2,38		
Zihinsel ve Okul Durumu	Anne ile	31	4,83	1,73	1,71	0,09
	Baba ile	4	3,25	1,89		
Toplam Puan	Anne ile	31	47,58	8,72	.87	0,58
	Baba ile	4	45,00	8,52		

Tablo 4.16’ya göre anne babası boşanmış çocukların kiminle yaşadığına göre öz kavramının Mutluluk Doyum, Kaygı, Popülarite, Davranış Uyma, Fiziksel Görünüm ve Zihinsel Okul Durumu alt boyutları üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığı tespit edilmiştir ($p>0,05$).

4.3.6. Boşanma Sonrasında Çocuğun Birlikte Yaşadığı Ebeveynin Kim Olduğu Değişkenine Göre Anne ve Babasıyla İlişkilerini Tanımlamasında Farklılıklar Var mıdır?

Anne-babası boşanmış çocukların boşanmadan sonra kiminle yaşadığına göre anne ile olan ilişki düzeyinin araştırılması amacıyla yapılan ki-kare testi (X^2) ile elde edilen sonuçlar tablo Tablo 4.17’de verilmiştir.

Tablo 4.17. Anne- Babası Boşanmış Çocukların Kiminle Yaşadığına Göre Anne ile Olan İlişki Düzeyini Algılamaları

Kiminle Yaşıyor		Anne İle İlişki			X^2	p
		Çok iyi	İyi	Hiç iyi değil		
Annemle yaşıyorum	N	22	8	1		
	% Yüzde	71,0%	25,8%	3,2%		
Babamla yaşıyorum	N	0	3	1	10,13	0,04*
	% Yüzde	0,0%	75,0%	25,0%		

**akraba ile yaşayan 1 katılımcı analizin yapılabilmesi için göz ardı edilmiştir.*

Tablo 4.17’ye göre anne-babası boşanmış çocukların kiminle yaşadığının anne ile olan ilişki düzeyi üzerinde etkili olduğu tespit edilmiştir ($X^2 =10,13,p=0,04, p<0,05$). Anneleri ile yaşayan çocuklar, babaları yanında kalan çocuklara oranla anneleri ile olan ilişkilerini daha iyi olarak tanımlamaktadırlar.

Anne-babası boşanmış çocukların kiminle yaşadığına göre baba ile olan ilişki düzeyinin araştırılması amacı ile yapılan ki-kare testi (X^2) elde edilen sonuçlar Tablo 4.18’de verilmiştir.

Tablo 4.18. Anne- Babası Boşanmış Çocukların Kiminle Yaşadığına Göre Baba ile Olan İlişki Düzeyinin Araştırılması

Kiminle Yaşıyor	Boşanma Durumu	n	Baba İle İlişki			X ²	p
			Çok iyi	İyi	Hiç iyi değil		
Annemle yaşıyorum	Boşanmış	n	16	12	3	3,92	0,42
		% Yüzde	51,6%	38,7%	9,7%		
Babamla yaşıyorum	Boşanmış	n	1	3	0		
		% Yüzde	25,0%	75,0%	0,0%		

*akraba ile yaşayan 1 katılımcı analizin yapılabilmesi için göz ardı edilmiştir.

Tablo 4.18'e göre anne-babası boşanmış çocukların birlikte yaşadığı ebeveyn değişkeni göz önüne alındığında babalarıyla olan ilişkilerini algılamalarının farklılaşmadığı görülmektedir ($X^2 = 3,92, p = 0,42, p > 0,05$).

4.3.7. Boşanma, Çocuğun Yakın Arkadaş Sayısı Üzerinde Farklılık Oluşturmaktadır mıdır?

Anne- babası boşanmamış ve boşanmış çocukların yakın arkadaş sayılarındaki farklılıkların incelenmesi amacı ile t testi analizi uygulanmıştır. Elde edilen sonuçlar Tablo 4.19'da verilmiştir.

Tablo 4.19. Anne- Babası Boşanmamış ve Boşanmış Çocukların Yakın Arkadaş Sayısı Arasındaki Farklılığının Araştırılması

Sayım	Boşanma Durumu	n	Ortalama	s.s	T	p
Yakın Arkadaş Sayısı	Boşanmamış	33	3,12	0,82	0,48	0,64
	Boşanmış	36	3,03	0,81		

Tablo 4.19'a göre anne-babanın boşanmış olmasının, çocukların yakın arkadaş

sayısı üzerinde etkisinin olmadığı görülmüştür ($t=0,48$, $p=0,64$, $p>0,05$). Ailesi boşanmış ve boşanmamış olan çocukların ortalama olarak 3 kişi ile yakın arkadaşlık ilişkisi kurduklarını ifade ettikleri görülmüştür.

4.3.8. Boşanma, Çocuğun Arkadaşlık İlişkilerinde Farklılık Oluşturmakta mıdır?

Anne-babası boşanmış veya boşanmamış çocukların arkadaşlık ilişkilerinin araştırılması amacı ile yapılan ki-kare testi (X^2) elde edilen sonuçlar Tablo 4.20’de verilmiştir.

Tablo 4.20. Anne- Babası Boşanmış Veya Boşanmamış Çocukların Arkadaş İlişkilerinin Araştırılması

Boşanma Durumu		Arkadaş İlişkisi			X^2	p
		Çok iyi	İyi	İyi Değil		
Boşanmamış	n	25	7	1	0,82	0,37
	% Yüzde	52,1%	36,8%	50,0%		
Boşanmış	n	23	12	1		
	% Yüzde	47,9%	63,2%	50,0%		

Tablo 4.20’ye göre anne-babanın boşanmış olmasının çocukların arkadaşlarıyla ilişki durumları üzerinde etkili olmadığı tespit edilmiştir ($X^2=0,82$, $p>0,37$). Her iki gruptaki çocukların arkadaşlarıyla benzer oranlarda çok iyi, iyi ve iyi olmayan ilişkiler içinde oldukları tespit edilmiştir.

5. TARTIŞMA, YORUM VE ÖNERİLER

5.1. Tartışma ve Yorum

Boşanmış Ve Boşanmamış Ailelerden 10-13 Yaş Arasındaki Çocukların Öz Kavramları Arasında Fark Var mıdır?

Çalışmada anne babalarının boşanmasının 10-13 yaş grubu çocuklarının Mutluluk-Doyum, Kavram, Popülarite, Davranış ve Uyma, Fiziksel Görünüm ve Zihinsel ve Okul Durumu alt boyutlarında ve toplam puanlarında istatistiki açıdan anlamlı bir farklılık oluşturmadığı bulunmuştur ($p>0,05$). Çocukların öz kavramlarının boşanma olgusundan etkilenmemesinin nedenlerinden biri, çalışmanın örneklemini oluşturan gruptaki anne babaların eğitim düzeyleri olabilir. Yüksel (2006) yılında yaptığı araştırmasında “Grupla Psikolojik Danışmanın Anne – Babası Boşanmış Ergenlerde Boşanmanın Olumsuz Etkileri ile Başa Çıkma Stratejileri ve Benlik Saygıları Üzerindeki Etkisi”ni incelemiştir. Araştırma düşük benlik saygısına sahip anne – babası boşanmış 12 – 14 yaş ergenlerle yapılmış ve uygulanan “Ailede Boşanmanın Olumsuz Etkileri İle Baş Edebilme ve Benlik Saygısını Geliştirmeye Yönelik Grup Rehberliği Programı” na katılan ve katılmayan iki grup karşılaştırılmış ve programa katılan grubun puanları anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur. Bu, ailenin eğitim düzeyinin önemli bir faktör olduğunu düşündürmektedir. Burana hareketle, eğitim düzeyleri yüksek olan ailelerde, çocukların destek alma olasılığının daha yüksek olması seçeneği başka araştırmalarda da incelenmesi gereken bir değişken olarak dikkate alınmalıdır.

Boşanmış Ve Boşanmamış Ailelerden 10-13 Yaş Arasındaki Çocukların Cinsiyetleri İle Öz Kavramları Arasında Bir Fark Var mıdır?

Boşanmış ve boşanmamış ailelerden gelen çocukların cinsiyet değişkenleri göz önüne alındığında bir tek Zihinsel Ve Okul Durumu’na ilişkin öz kavramlarında

istatistiki açıdan sınır düzeyde bir anlamlı farklılık olduğu bulunmuştur ($p>0,05$). Boşanmış aileden gelen kız çocuklarının bu alt ölçekteki puanları diğer üç grubun puanlarından daha yüksek çıkmıştır. Bir başka deyişle zihinsel öz benlikleri en yüksek olan grup boşanmış aileden gelen kızlardır ($t=2,99$, $p=0,01$, $p>0,07$). Bu bulgunun açıklanabilmesi için daha fazla sayıda araştırmaya ihtiyaç olduğu düşünülmektedir.

Diğer alt boyutlarda ve toplam puanlarda ise boşanmış ve boşanmamış ailelerden gelen çocukların öz kavramları açısından bir farklılaşma olmadığı dikkati çekmektedir ($p>0,05$).

Mechanic ve Hansell (1989), aile içi sorunlar ve boşanmanın ergenler üzerindeki etkilerini belirlemek amacıyla, gözlem metodu ile gerçekleştirdikleri çalışmalarında; boşanmanın olumsuz etkilerinin cinsiyetler arasında fark yaratmadığını bulmuşlardır. Bu çalışmanın sonuçları Mechanic ve Hansell'in çalışma bulguları ile paralellik göstermektedir. Ancak Cummings (1994)'in bulguları ile örtüşmemektedir. Cummings (1994) çocukların ebeveynlerinin evlilik uyumsuzluğuna uyum düzeylerini saptayabilmek amacıyla 9-12 yaş grubundan çocuklarla araştırma gerçekleştirmiştir. Araştırma sonucunda; kız çocukların, ebeveyn uyumsuzluğu ve boşanmasından erkek çocuklara göre daha fazla olumsuz etkilendikleri saptanmıştır (Aydın, 2009).

Boşanma Sırasında Çocuğun Yaşı Değişkenine Bağlı Olarak Öz Kavramı Farklılaşmakta mıdır?

Çalışmada, ailesi boşandığında çocuğun yaşının 7'den büyük ya da küçük olmasının Mutluluk Doyum, Kaygı, Popülarite, Davranış Uyma, Fiziksel Görünüm ve Zihinsel Okul Durumu alt boyutları üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığı, çocukların öz kavramlar düzeylerinin benzer olduğu tespit edilmiştir ($p>0,05$). Koçak-Çelik ve Baran (2005) tarafından gerçekleştirilen çalışmada, dokuz-on bir yaş grubundaki çocukların benlik kavramı düzeyleri ile ebeveynlerinin evlilik uyumu arasındaki ilişkinin incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırma sonucunda; çocukların benlik kavramı

gelişimleri ve ebeveynlerin evlilik uyumları arasında yaş grubuna ve cinsiyete göre anlamlı bir ilişki bulunmadığı saptanmıştır (Aydın, 2009). Konuyla ilgili yapılmış bu araştırmaya ve bu çalışmaya dayanarak bu yaş grubundaki çocukların içinde bulunduğu dönem “ergenlik süreci”ne girişi kapsadığı için, anne babanın ve yakın çevrenin özel ilgisini çekmekte, bu nedenle 7 yaşından küçük ve 7 yaşından büyük olan iki grup arasında boşanmanın anlamlı bir fark oluşturmadığı düşünülmektedir. Bu nedenle konunun daha fazla sayıda katılımcı ile tekrarlanması faydalı olabilir.

Boşanma Üzerinden Geçen Süre ile Öz Kavramı Arasında Anlamlı Bir İlişki Var mıdır?

Anne babasının boşanmasının üzerinden geçen sürenin; Mutluluk Doyum, Kaygı, Popülarite, Davranış Uyumu, Fiziksel Görünüm ve Zihinsel Okul Durumu alt boyutları ve toplam puanları üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığı, çocukların öz kavram düzeylerinin benzer olduğu görülmüştür ($p>0,05$). Akyol (2013) tarafından yapılan araştırmada da benzer şekilde boşanmış aileye sahip ergenlerde boşanmanın üzerinden geçen süreye göre yalnızlık, yaşam doyumu ve sosyal destek düzeyleri incelenmiş ve boşanma üzerinden geçen sürenin cinsiyete göre bu noktalarda anlamlı şekilde farklılaşmadığı bulunmuştur.

Boşanmadan Sonra Çocuğun Birlikte Yaşadığı Ebeveyni Değişkeni Dikkate Alındığında Öz Benlik Kavramında Farklılık Olmakta mıdır?

Boşanmış ailelerden gelen çocukların birlikte yaşadığı ebeveynin kim olduğu, öz kavramını etkiler görülmemektedir ($p>0,05$). Bu bulgunun yorumlanabilmesi için daha fazla sayıda araştırmaya gerek olduğu düşünülmektedir.

Boşanma Sonrasında Çocuğun Birlikte Yaşadığı Ebeveynin Kim Olduğu Değişkenine Göre Anne ve Babasıyla İlişkilerini Tanımlamasında Farklılıklar Var mıdır?

Boşanmış aileden gelen çocukların anne ile olan ilişkilerini iyi ya da kötü olarak değerlendirmeleri, birlikte yaşadıkları ebeveynin kim olduğu değişkenine göre

farklılaşmaktadır ($X^2 = 10,13, p=0,04, p<0,05$). Annesiyle yaşayan çocuklar, diğer gruba oranla anneleriyle olan ilişkilerini çok daha iyi düzeyde algılamaktadır. Amato'ya göre (2000), azalan ebeveyn desteği ve yaşamlarıyla ilgili düzenlerinin değişmesi, çocukları çok zorlamaktadır (Akt, Korkut, 2003). Çocukların yaş grubu göz önünde bulundurulduğunda, anneden uzak olmanın anneyle olan ilişkileri de olumsuz etkilediği, bu nedenden dolayı genellikle çocukların boşanmadan sonra anneyle yaşamaya yönlendirildikleri düşünülmektedir. Bu bulgu, boşanmış aileden gelen çocukların birlikte yaşadıkları ebeveynin kim olduğunun anne ile olan ilişkileri etkilediği bulgusuyla örtüşmektedir.

Boşanmış aileden gelen ve babasıyla yaşayan çocukların, babaları ile olan ilişkilerini algılamalarında farklılık olmaması da dikkat çeken bir bulgudur ($X^2 = 3,92, p=0,42, p>0,05$).

Korkut (1990), yaşamlarında ebeveyn boşanma öyküsü olan gençler ile çalışmasını gerçekleştirmiştir. Araştırma sonucunda boşanma gerçekleşmesine rağmen anne ve babası arasında taraf tutmaya zorlanan, birlikte yaşadığı ebeveyni tarafından ayrı yaşadığı ebeveyni eleştirilen gençlerin benlik kavramlarının düştüğü, depresyon düzeylerinin yükseldiği saptanmıştır (Akt. Aydın, 2009).

Boşanmanın Çocuğun Yakın Arkadaş Sayısı Üzerindeki Farklılık Oluşturmakta mıdır?

Anne-babanın boşanmış ya da boşanmamış olmasının, çocukların yakın arkadaş sayısı üzerinde etkisinin olmadığı görülmüştür ($t=0,48, p=0,64, p>0,05$). Boşanmanın çocuğun yakın arkadaş sayısındaki farklılığı gösteren bir araştırma bulgusuna rastlanmamıştır. Dolayısıyla, bu konuda bir yorum yapabilmek için daha fazla araştırmaya gereksinim duyulmaktadır.

Boşanmanın Çocuğun Arkadaşlık İlişkilerinde Farklılık Oluşturmakta mıdır?

Anne-babası boşanmış ve boşanmamış çocukların arkadaş ilişkileri üzerinde

boşanmanın etkili olmadığı tespit edilmiştir ($X^2=0,82$, $p>0,37$). Anne-babası boşanmış ve boşanmamış çocukların arkadaşlar ile benzer oranlarda çok iyi, iyi ve iyi olmayan ilişkiler içinde oldukları görülmektedir.

5.2. Öneriler

Konuyla ilgili bundan sonra yapılacak bilimsel araştırmalarda aşağıdaki noktalara da yer verilmesinin literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir :

- Bu çalışmada veriler nicel yöntemlerle toplanmıştır. Çalışmaya gözlem ve görüşme metotlarının da katılması faydalı olacaktır.
- Daha fazla sayıda katılımcıyla ve farklı yaş gruplarıyla çalışmanın gerçekleştirilmesi, araştırma sonuçlarının güçlendirecektir.
- Boşanmadan sonra çocuğun birlikte yaşadığı kişilerle olan ilişkilerinin çocuğa olan etkisinin detaylı olarak incelenmesi, boşanmanın çocukta yarattığı değişiklikleri anlamada faydalı olacaktır.
- Çocuğun anne babasının boşanmasından önceki ev ortamı ile boşandıktan sonraki ev ortamlarının karşılaştırılması, çocuğun fiziksel ortamındaki değişikliklerin çocuk üzerindeki önemini görmek adına faydalı olacaktır.
- Farklı eğitim ve sosyoekonomik düzeyden ailelerin çocuklarını da çalışmaya dahil etmek, devlet okullarında da çalışma yapmak, bu farklılıkların öz benlik kavramına olan etkisini görebilmek amacıyla yararlı olabilir.

Çocuğun boşanma sürecinden mümkün olduğunca az etkilenmesi için yakın çevresindeki kişilerin yapması gerekenler aşağıda yer almaktadır:

- Çocuğun varsa çatışma ortamının dışında tutulması ve her iki ebeveyn tarafından çocuğa düzenli olarak vakit ayırmak, süreci kolaylaştırır (Kasatura, 2014).
- Ebeveynler, aralarındaki çatışmaya rağmen çocuklarıyla iyi ilişkilerini sürdürebilir ve çocuklarına karşı sorumluluklarını yerine getirebilirler. Olumlu

ebeveyn-çocuk ilişkisi, ebeveynler arasındaki kopukluğun olumsuz etkileriyle çocuk arasında bir tampon görevi görebilir (Cummings ve Davies, 2014).

- Boşanma, çocuğun yaşına uygun şekilde anne ve babası tarafından güven verilerek ona anlatılmalı ve kendisiyle ilgili bir karar olmadığı özellikle ifade edilmelidir. Anne ve babanın, ayrılığın ilk yılının hassasiyetine önem vererek çocuğa destek olması ve çocuğun her iki evde de dengeli ve eşit bir yaklaşım tarzıyla karşı karşıya olması sağlanmalıdır (Yavuzer, 1995).

- Çocuklar, etraflarındaki kişileri izleyerek, paylaşma, liderlik, arkadaşlık kurma ve olaylara olumlu yaklaşma gibi beceriler geliştirirler. Bu nedenle uygun rol model olmak önemlidir. Anne babanın duygularını ne kadar kontrol ettikleri, psikolojik olarak sağlıklı bulunmaları onları model alan çocuklar için büyük önem taşır.

- Boşanma süreci ve sonrasında çocuğun etrafındaki kişilerin çocuğa yaklaşımı büyük önem taşımaktadır. Her iki evde de denge ve düzenin tutarlı olarak sürdürülmesi sayesinde daha rahat aşılabılır.

- Çocuklarla mümkün olduğunca çok vakit geçirilmeli ve duygularını anlayışla karşılayarak paylaşımlarına özen gösterilmelidir.

- Çocukların önünde diğer ebeveyn eleştirilmemeli ve tartışma ortamı oluşturulmamalıdır.

- Çocukların kendilerini yalnız hissetmemeleri için çaba gösterilmeli, sevildiklerine ve terk edilmeyeceklerine dair güven verilmeli ve sorunların üstesinden gelinebileceğine dair inanç aşılanmalıdır.

- Yaşlarına göre daha çocuksu davranışlar gösterirlerse ilgili ve sabırlı bir tutum sergilenmelidir.

- Çocukların yalnız kalma ihtiyaçlarına saygı gösterilmelidir. Çocukların ilişkileri yani kimlerle, nerede ve nasıl vakit geçirdikleri takip edilmelidir ve yalnız kalma ihtiyaçlarına da saygı gösterilmelidir.

- Çocuklara, bir ebeveyni sevmenin diğerini sevmedikleri anlamına geldiği mesajı verilirse kendi algılamalarını sorgular ve yargıya varma yeteneklerine olan güvenleri sarsılır. Diğer taraftan reddedilme korkusu da onları güvensiz ve bağımlı

hale getirir.

- Boşanmadan sonra anne babanın kendi aralarında nitelikli ve sorumluluk duygusu içeren bir ilişki sürdürebilmeleri önemlidir (Benedek ve Brown, 1997).



KAYNAKÇA

- Akın, A. (2013) *Güncel Psikolojik Kavramlar 2-Benlik*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Yayınları
- Akyol, S.U. (2013) Boşanmış ve Boşanmamış Aileye Sahip Ergenlerin Yalnızlık, Yaşam Doyumu, Sosyal Destek ve Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi
- Arabacı, C., Aydın, M., Can,B., Çıtlak, O., Tekin, M. (2011) *Türkiye’de Aile*. İstanbul: SEKAM Yayınları
- Aydın, R.Ş. (2013) Yaşam Becerileri Psikoeğitim Programının Boşanmış Aile Çocuklarının Uyum Düzeylerine Etkisi. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi
- Aydın, O. (2009) Boşanma Sürecinde Velayet İle İlgili Anlaşmazlık Yaşayan Ebeveynlerin Çocuklarına İlişkin Düşünceleri Ve Çocukların Boşanmaya Uyum Düzeylerinin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi
- Baymur, F.(1983) *Genel Psikoloji-Kişilik ve Benlik*. İstanbul: İnkılap ve Aka Kitapevleri
- Benedek, E.P., Brown, C.F. (1997) *Boşanma ve Çocuğunuz* (S.Katlan, Çev.) Ankara: HYB Yayıncılık
- Berksun, O.E., Sayar, G.H. (2013) *Aile ve Eş Terapileri*. Ankara: Detay Yayıncılık
- Bilgin, O. (2011) Ergenlerde Özgüven Düzeyinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi
- Candan, G. (2006) 8-11 Yaşındaki Parçalanmış ve Tam Aile Çocuklarının Anne Babalarının Kabul ve Reddetme Davranışını Algılayışı. Yüksek Lisans Tezi,

Maltepe Üniversitesi

- Cenkseven, F., Sarı, M. (2008) *İlköğretim Öğrencilerinde Okul Yaşam Kalitesi ve Benlik Kavramı*. Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi, 5 (2)
- Cummings, E.M., Davies, P.T. (2014) *Çocuklar ve Evlilik Çatışması* (G.Şendil, Çev.) Ankara: Nobel Yayınevi
- Cüceloğlu, D. (1992) *İnsan ve Davranışı*. İstanbul: Remzi Kitabevi
- Çataklı, M. (1985) Transliteration Equivalence And Reliability Of The Turkish Version Of The Piers-Harris Children's Self-Concept Scale, Boğaziçi University
- Dalkılıç, M. (2006) Lise Öğrencilerinin Ana Baba ve Ergen İlişkilerinde Algıladıkları Problem Çözme ve İletişim Becerilerinin Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi.
- Dolgin, K.G. (2014) *Ergenlik Psikolojisi* (D.Özen, Çev.) İstanbul: Kaknüs Yayınevi
- Emery, R.E. (2013) *Evlilik, Boşanma ve Çocukların Uyumunu* (E.O.Gezmiş, Çev.) İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları
- Güleç, Y. (2002) Ergenlerin Öfke Yaşantıları, Benlik Algıları ve Akademik Başarı İlişkileri. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi
- Günalp, A. (2007) Farklı Ana Baba Tutumlarının Okul Öncesi Eğitim Çağındaki Çocukların Özgüven Duygusunun Gelişimine Etkisi. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi
- Karakuş, S. (2003) Anne Babası Boşanmış ve Boşanmamış Çocukların Depresyon Düzeylerinin İncelenmesi ve Okul Başarısına Yansımaları. Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi
- Kasatura, İ. (2014) *Eş Seçiminden Evliliğe*. İstanbul: Remzi Kitabevi
- Korkut, Y. (2003) *Bir Geçiş Krizi Olarak Boşanma*. Psikoloji Çalışmaları Dergisi, 23
- Köknel, Ö., Sözen, D., Savaşan, E., Sayiner B. (2007/2) *Yükseköğretim Gençliğinin*

Benlik Algısının Çeşitli Değişkenlere Göre İncelenmesi-İstanbul Ticaret Üniversitesi Örneği. İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi 6(11), 253-265

Kürtüncü, M., Ocakcı, A. (2004) *Çocuk Yuvasında Yaşayan 9-13 Yaş Grubu Çocuklarda Depresyon ve Benlik Kavramı Düzeylerinin Belirlenmesi.* Eğitim Bilimleri ve Uygulama Dergisi, 3, (5)

Öngider, N. (2006) Evli ve Boşanmış Ailelerde Algılanan Ebeveyn Kabul veya Reddinin Çocuğun Psikolojik Uyumunu Üzerindeki Etkileri. Doktora Tezi, Ege Üniversitesi

Özen, D.Ş. (1998) Eşler Arası Çatışma ve Boşanmanın Farklı Yaş ve Cinsiyetteki Çocukların Davranış ve Uyum Problemleri ile Algıladıkları Sosyal Destek Üzerindeki Rolü. Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi

Özge, F.I. (2013) İlköğretim 2.Kademe Öğrencilerinin Sosyal Görünüş Kaygıları İle Benlik Saygıları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi

Öztürk, M. (2007) *Çocuk Psikiyatrisi* (6.Baskı) İstanbul: Uçurtma Yayınları

Öztürk, S. (2006), Anne Babası Boşanmış 9-13 Yaşlarındaki Çocuklar İle Aynı Yaş Grubundaki Anne Babası Boşanmamış Çocukların Benlik Saygısı ve Kaygı Düzeyleri İlişkisi. Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi

Salman, N., Uzunboylu, H. (2011) *Eşlerin Boşanma Nedenleri ve Eğitimi.* Ankara: Pegem Akademi

Şentürk, Ü. (2006) Parçalanmış Aile Çocuk İlişkisinin Sebep Olduğu Sosyal Problemler. Doktora Tezi, İnönü Üniversitesi

Yavuzer, H. (1995) *Çocuk Eğitimi El Kitabı.* İstanbul: Remzi Kitabevi

Yılmaz, D.Y. (2011) Çatışma Yaşayan ve Boşanmış Ailelerin İlköğretim Çağındaki 7-

12 Yaş Çocuklarının Benlik Algıları Ve Kaygı Düzeyleri Açısından Çatışma Yaşamayan Ailelerin Çocukları İle Karşılaştırılması. Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi

Zara, A. (2013) *Kadınlar, Erkekler ve Çocuklar İçin Boşanma Terapisi*. Ankara: İmge Kitabevi



EKLER

EK 1: Kişisel Bilgi Formu

Sevgili öğrenciler,

Bu form, bilimsel bir akademik çalışma için hazırlanmıştır. Kişisel Bilgi Formu, bireyleri tek tek değil, genel olarak değerlendirmek amacıyla hazırlandığından isminizi yazmanız gerekli değildir. Soruların doğru veya yanlış cevabı yoktur. Samimi olarak cevaplamanız, araştırmanın güvenilirliği açısından önemlidir. Vereceğiniz bilgiler, sadece araştırma için kullanılacak ve gizli tutulacaktır. Soruları cevaplarken kendinize en uygun seçeneğin yanındaki parantezin içine (X) işareti koyunuz. (.....) olan yerlere uygun cevabı yazınız. Araştırmaya katıldığınız için teşekkür ederim.

N.Tamay Tolungüç

1. Yaşınız : 9 () 10 () 11 () 12 () 13 ()
2. Sınıfınız : 5 () 6 () 7 () 8 ()
3. Cinsiyetiniz : Kız () Erkek ()
4. Annenizin eğitim durumu : Babanızın eğitim durumu :
İlkokul mezunu () İlkokul mezunu ()
Ortaokul mezunu () Ortaokul mezunu ()
Lise mezunu () Lise mezunu ()
Üniversite mezunu () Üniversite mezunu ()
Yüksek lisans-doktora mezunu () Yüksek lisans-doktora mezunu ()
5. Annenizin mesleği
6. Babanızın mesleği
7. Kiminle beraber yaşıyorsunuz?
Annemle () Babamla () Yakın akrabalarım () Diğer
8. Kardeş bilginiz :
Kardeşim yok () 1 () 2 () 3 ()
Erkek kardeşim var : 1 () 2 () 3 () Yaşları :
Kız kardeşim / ablam var : 1 () 2 () 3 () Yaşları :
9. Anne babanız kaç yıl önce ayrıldılar?
6 aydan az () 6 ay-1yıl () 1-2 yıl () 2-3 yıl () 3-5 yıl () Daha fazla

10. Anne babanız ayrılıklarında kaç yaşındaydınız?.....

11. Aynı evde kalmadığınız ebeveyninizi hangi sıklıkta görüyorsunuz?

Annemi :	Babamı :
Hergün ()	Hergün ()
Haftada 1-2 kez ()	Haftada 1-2 kez ()
İki haftada bir ()	İki haftada bir ()
Ayda 1-2 ()	Ayda 1-2 ()
Yılda birkaç kez ()	Yılda birkaç kez ()
Hiç ()	Hiç ()

12. Anne babanızla ilişkiniz nasıl?

Annemle :	Babamla :
Çok iyi ()	Çok iyi ()
İyi ()	İyi ()
İyi değil ()	İyi değil ()
Hiç iyi değil ()	Hiç iyi değil ()

13. Sık görüştüğünüz, kendinizi yakın hissettiğiniz bir akrabanız var mı?

Hayır () Evet ()
Yakınlık dereceniz nedir? :

14. Anne ve babanızla neler yaparak vakit geçiriyorsunuz?

Annemle
Babamla

15. Arkadaşlarınızla ilişkiniz nasıl?

Çok iyi () İyi () İyi değil () Hiç iyi değil ()

16. Yakın arkadaş sayınız :

Yok () 1-3 arası () 4-6 arası () Daha fazla ()

17. Anneniz yeniden evlendi mi?

Hayır () Evet ()
Kaç yaşındaydınız? :

18. Babanız yeniden evlendi mi?

Hayır () Evet ()
Kaç yaşındaydınız? :

19. Anne babanız ayrılmadan önceki ev ortamınız nasıldı?

Çok iyi () İyi () İyi değil () Hiç iyi değil ()

20. Anne babanız ayrıldıktan sonra ev ortamınız nasıl?

Çok iyi () İyi () İyi değil () Hiç iyi değil ()

21. Annenizle babanız ayrıldıkları için onlara karşı düşünceniz/duygunuz nedir?

Anneme karşı :	Babama karşı :
Öfkeliyim ()	Öfkeliyim ()
Üzgünüm ()	Üzgünüm ()
Onu anlıyorum ()	Onu anlıyorum ()
Hayal kırıklığı yaşıyorum ()	Hayal kırıklığı yaşıyorum ()

22. Annenizle babanız görüşüyorlar mı? Hangi sıklıkta görüşüyorlar?

Evet ()	Hayır ()		
Yüzyüze ()	Telefon/mesaj vs. ()		
Hergün ()	Haftada 1-2 ()	15 günde 1-2 ()	Ayda 1-2 ()
Diğer			

23. Anne babanız ayrıldıktan sonra sorun yaşadığınız alanlar var mı?

Evet ()	Hayır ()		
Derslerimde ()	Arkadaş ilişkilerimde ()	Aile ilişkilerimde ()	
Diğer			

24. Annenizle babanız ayrılmadan önce onlarla ilişkiniz nasıldı?

Annemle :	Babamla :
Çok iyi ()	Çok iyi ()
İyi ()	İyi ()
İyi değil ()	İyi değil ()
Hiç iyi değil ()	Hiç iyi değil ()

25. Annenizle babanız ayrıldıktan sonra onlarla ilişkiniz nasıl oldu?

Annemle :	Babamla :
Çok iyi ()	Çok iyi ()
İyi ()	İyi ()
İyi değil ()	İyi değil ()
Hiç iyi değil ()	Hiç iyi değil ()

26. Anne babanızın ayrılmasıyla ilgili burada bahsedilmeyen zorluklar varsa, lütfen yazınız.

.....
.....

EK 2: Piers-Harris Çocuklar İçin Öz-Kavramı Ölçeği

AÇIKLAMA: Aşağıda bir dizi cümle bulunmaktadır. Her cümleyi dikkatlice okuyun. Eğer cümledeki ifade genellikle sizin durumunuzu anlatıyor, sizi tanımlıyorsa cümlenin karşısındaki "EVET" kelimesinin, eğer cümle genellikle sizi anlatmıyor sizi tanımlıyorsa "HAYIR" kelimesinin altındaki parantezin içine (X) işareti koyarak cevaplarını belirtiniz. Karar vermede güçlük çektiğiniz cümleler olsa dahi, lütfen bütün cümleleri işaretleyiniz. Ancak "EVET" veya "HAYIR"ı birlikte işaretlemeyiniz. Bu cümlelerin kesinlikle doğrusu ya da yanlışı yoktur. Kendinizi gerçekten nasıl görüyorsanız öyle cevaplayınız.

	EVET	HAYIR
1. Sınıf arkadaşlarım benimle alay ediyorlar	()	()
2. Mutlu bir kişiyim	()	()
3. Benim için arkadaş edinmek güçtür.	()	()
4. Genellikle mutsuzumdur	()	()
5. Akıllıyım	()	()
6. Utangacıım	()	()
7. Öğretmen bana soru sorduğunda sinirli oluyorum.	()	()
8. Görünüşüm beni rahatsız eder	()	()
9. Büyüdüğümde önemli bir kişi olacağım.	()	()
10. Okuldaki sınavlar sırasında sıkıntı basar.	()	()
12. Okulda iyi huyluyumdur.	()	()
13. İşler ters gittiğinde genellikle bu benim hatamdır.	()	()
14. Ailem için sorun yaratırım	()	()
15. Güçlüyüm	()	()
16. İyi fikirlerim vardır	()	()
17. Ailemin önemli bir üyesiyim	()	()
18. Genellikle işleri kendi bildiğim gibi yapmak isterim	()	()
19. Elle yapılan işlerde iyiyim	()	()
20. Kolayca vazgeçerim	()	()
21. Okulla ilgili çalışmalarda iyiyim	()	()
22. Çok fazla kötü şeyler yaparım.	()	()
23. İyi çizerim	()	()
24. Müzikte iyiyim	()	()
25. Evde kötü davranırım	()	()
26. Okulda çalışmalarımı yapmada yavaşım	()	()
27. Sınıfın önemli bir üyesiyim	()	()
28. Sinirliyim	()	()
29. Güzel gözlerim vardır	()	()
30. Sınıfın önünde iyi ders anlatabilirim	()	()
31. Okulda hayalciyim	()	()
32. Kardeşlerime takılırım	()	()
33. Arkadaşlarım düşüncelerimi beğenirler	()	()

	EVET	HAYIR
34. Sık sık başım belaya girer	()	()
35. Evde uysalım	()	()
36. Şanslıyım	()	()
37. Çok fazla endişeleniyorum	()	()
38. Annem babam benden çok şeyler bekler	()	()
39. Halimden memnunum	()	()
40. Olayların dışında bırakıldığım kanısına kapılırim	()	()
41. Güzel saçlarım vardır	()	()
42. Okulda sık sık gönüllü çalışmalara katılırim	()	()
43. Keşke farklı bir kişi olsaydım	()	()
44. Gece iyi uyurum	()	()
45. Okuldan nefret ederim	()	()
46. Oyunlar için en son ben seçilirim	()	()
47. Çoğunlukla hastayım	()	()
48. Sık sık başkalarına kötü davranırım	()	()
49. Okuldaki sınıf arkadaşlarım iyi fikirlerim olduğunu düşünür	()	()
50. Mutsuzum	()	()
51. Çok arkadaşım vardır	()	()
52. Neşeliyim	()	()
53. Çok şeye aklım ermez	()	()
54. “Yakışıklıyım” “Güzelim”	()	()
55. Çok fazla enerjim vardır	()	()
56. Kavgalara çok fazla katılırim	()	()
57. Erkek çocuklar arasında sevilirim	()	()
58. İnsanlar bana takılırlar	()	()
59. Ailemi düş kırıklığına uğrattırım	()	()
60. Sevimli bir yüzüm vardır	()	()
61. Birşeyler yapmaya çalıştığımda, sanki herşey ters gidiyor gibi gelir	()	()
62. Evde bana takılırlar	()	()
63. Oyun ve sporlarda liderim	()	()
64. Döküp saçarım	()	()
65. Oyun ve sporlarda oynamak yerine seyredirim	()	()
66. Öğrendiklerimi unutuyorum	()	()
67. Geçimli bir kişiyim	()	()
68. Kolayca kızarım	()	()
69. Kızlar arasında sevilirim	()	()
70. İyi bir okuyucuyum	()	()
71. Grupla çalışmaktansa yalnız çalışmayı tercih ederim	()	()
72. Kardeşlerimi severim	()	()
73. İyi bir görünüşüm vardır	()	()
74. Sık sık korkarım	()	()
75. Sürekli bir şeyler düşürür ve kırarım	()	()

- | | | |
|--------------------------------|-----|-----|
| 76. Güvenilebilirim | () | () |
| 77. Diğer kişilerden farklıyım | () | () |
| 78. Kötü şeyler düşünürüm | () | () |
| 79. Kolayca ağlarım | () | () |
| 80. İyi bir insanım | () | () |



EK 3: Öz-Kavramı Ölçeği Kullanım ve Uygulama İzin Belgesi

Kimden: "Tamay Tolunguc" <tamay.tolunguc@istek.org.tr>

Kime: burem <burem@boun.edu.tr>

Tarih: 11-05-2016 16:05,

Konu: olcek kullanim izni

Seda Hanım,

Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Aile Danışmanlığı ve Eğitimi dalında yüksek lisans yapmaktayım. "Boşanmanın 10-13 Yaş Grubundaki Çocukların Benlik Kavramı Üzerindeki Etkileri" konulu tezimde Sayın Necla Öner Hocanın Piers Harris Çocuklar İçin Öz Kavramı Ölçeği'ni kullanmak amacıyla izninizi rica ediyorum.

Saygılarımla

N.Tamay Tolungüç

Kimden: burem <burem@boun.edu.tr>

Kime: "Tamay Tolunguc" <tamay.tolunguc@istek.org.tr>

Tarih: 12-05-2016 14:23

Konu: Re: olcek kullanim izni

Sevgili Tamay,

Araştırmada ölçeği kullanabilirsiniz.

Prof. Dr. Necla Öner.

Başarılar. 12 Mayıs 2016